

ใครเป็นใครในกรณี 6 ตุลา

โดย : สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล

สังัด ชลออยู่, ชานินทร์ ทรัพย์วิเชียร และแผนรัฐประหารปี 2519

ในหนังสือ บันทึกการปฏิวัติ 1-3 เมษายน 2524 กับข้าพเจ้า (2525), บุญชนะ อัตถากร ได้ตีพิมพ์ เป็นหนึ่งในภาคผนวก บันทึกช่วยจำที่เขาเขียนขึ้นเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2520 เกี่ยวกับการสนทนาระหว่าง เขากับ พล.ร.อ.สังัด ชลออยู่ ระหว่างงานศพ พล.อ.แสวง เสนาณรงค์ ที่มีขึ้นในคืนก่อนหน้านั้น เนื้อหาของ บันทึกดังกล่าว (หน้า 186-187) มีดังนี้:

ระหว่างสวดพระอภิธรรม ข้าพเจ้าได้คุยกับพลเรือเอกสังัด เกี่ยวกับเหตุการณ์บ้านเมืองในปัจจุบัน คำบอกเล่าต่างๆของคุณสังัดในฐานะเป็นหัวหน้าคณะปฏิรูป 6 ตุลาคม 2519 และในฐานะรัฐมนตรีว่าการ กระทรวงกลาโหม เป็นความรู้ซึ่งคงไม่ค่อยมีคนทราบ ข้าพเจ้าจึงขอบันทึกไว้ดังต่อไปนี้....

คุณสังัดเล่าให้ฟังว่า ในเดือนกุมภาพันธ์ 2519 มีข่าวลืออยู่ทั่วไปว่า จะมีทหารคิดก่อการปฏิวัติ เหตุการณ์บ้านเมืองในขณะนั้น ฝ่ายซ้ายกำลังฮึกเหิมและรบกวนความสงบอยู่ทั่วไป จึงได้กราบบังคมทูลขึ้น ไปยังในหลวงที่เชียงใหม่ซึ่งประทับอยู่ภูพิงคราชนิเวศน์ในขณะนั้นว่า จะขอให้คุณสังัดซึ่งเป็นผู้บัญชาการ ทหารสูงสุด (กับพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ผู้ช่วยผู้บัญชาการฯ) กับพลเอกบุญชัย บำรุงพงศ์ ผู้บัญชาการ ทหารบก พลอากาศเอกกมล เดชะตุงคะ ผู้บัญชาการทหารอากาศขึ้นไปเฝ้า แต่ในหลวงโปรดเกล้าฯให้คุณ สังัดเข้าเฝ้าคนเดียว ทั้งๆที่ตั้งใจว่าถ้าเข้าเฝ้าทั้ง 3 คนก็จะได้ช่วยกันพินิจมาคิดและปฏิบัติโดยถือว่าเป็น พรสวรรค์

เมื่อคุณสังัดไปเฝ้าในหลวงที่ภูพิงคราชนิเวศน์นั้นได้ไปโดยเครื่องบิน เข้าเฝ้าคนเดียวอยู่ราว 2 ชั่วโมงครึ่งในตอนบ่าย ไปวันนั้นและกลับในวันเดียวกัน คุณสังัดบอกว่าไม่เคยเข้าเฝ้าในหลวงโดยลำพังมา ก่อนเลย คราวนี้เป็นครั้งแรก ได้กราบบังคมทูลให้ทรงทราบถึงสถานการณ์บ้านเมืองว่าเป็นที่น่าวิตก ถ้า ปลดปล่อยไปบ้านเมืองอาจจะต้องตกอยู่ในสถานะอย่างเดียวกับลาวและเขมร จึงควรดำเนินการปฏิวัติ

คุณสังัดเล่าต่อไปว่า อยากจะได้พรจากพระ โยษฐิ์ให้ทางทหารดำเนินการได้ตามที่คิดไว้ แต่ใน หลวงก็มีได้ทรงรับสั่งตรงๆ คงรับสั่งแต่ทำให้คิดเอาเองว่าจะควรทำอะไรต่อไป

คุณสังัดเห็นว่า เมื่อไม่รับสั่งตรงๆ ก็คงดำเนินการไม่ได้ จึงกราบบังคมทูลว่า ถ้าทางทหารยึดอำนาจ การปกครองได้แล้วก็มีได้ประสงค์จะมีอำนาจเป็นใหญ่ต่อไป จึงอยากจะให้ฝ่ายพลเรือนเข้ามาบริหาร ประเทศ สมมุติว่าถ้ายึดได้แล้วใครจะควรเป็นนายกรัฐมนตรีต่อจากนั้น เสร็จแล้วคุณสังัดก็ได้กราบบังคม ทูลรายชื่อบุคคลที่น่าจะจะได้เป็นนายกรัฐมนตรีที่ละชื่อ เพื่อจะได้พระราชทานความเห็น

คุณสังัดเล่าว่า ได้กราบบังคมทูลชื่อไปประมาณ 15 ชื่อ รวมทั้งคุณประกอบ หุตะสิงห์ หลวงอรรถ ลิทธิสุนทร คุณประภาศน์ อวยชัย คุณเชาว์ ณ สีลวันต์ ด้วย แต่ก็ไม่ทรงรับสั่งสนับสนุนผู้ใด

เมื่อไม่ได้ชื่อบุคคลที่น่าจะเป็นนายกได้และเวลาก็ล่วงไปมากแล้ว คุณสังัดก็เตรียมตัวจะกราบบังคม ทูลลากลับ แต่ก่อนจะออกจากที่เฝ้า ในหลวงได้รับสั่งว่า จะทำอะไรลงไปก็ควรจะไปปรึกษานักกฎหมาย คือ

คุณธานีกร ทรัพย์วิเชียร ผู้พิพากษาศาลฎีกาเสียด้วย คุณสงค์บอกว่าไม่เคยรู้จักคุณธานีกรมาก่อนเลย พอมาถึงกรุงเทพฯ ได้บอกพรรคพวกทางทหารให้ทราบแล้วเชิญคุณธานีกรมาพบ

สงค์บอกว่าได้ถามคุณธานีกรว่า ได้คุ้นเคยกับในหลวงมานานตั้งแต่เมื่อใด คุณธานีกรบอกว่าไม่เคยเข้าไปในหลวงใกล้ชิดเลย แต่อย่างไรก็ดีคุณสงค์ก็ได้เริ่มใช้ให้คุณธานีกรเตรียมคำสั่งการต่างๆ และเอกสารต่างๆ ให้พร้อม พิจารณาแล้วก็เก็บไว้ในตู้ไม้หรืออย่างเอกสารลับ เพื่อจะนำไปใช้หลังจากการปฏิบัติแล้ว

สงค์บอกต่อไปว่า ได้รอคอยโอกาสที่จะยึดอำนาจการปกครองอยู่เรื่อยๆ แต่ก็ไม่ได้จังหวะ จนในที่สุดก็เกษียณอายุต้องออกจากราชการ เมื่อ 1 ตุลาคม 2519 เพื่อนฝูงนายทหารผู้ใหญ่ก็หาว่าคุณสงค์เตะถ่วงซึ่งความจริงจะว่าจริงก็ได้ เพราะยังไม่มีเหตุผลหรือเหตุการณ์จะให้ทำเช่นนั้น ได้ง่าย ๆ และในหลวงก็ไม่ได้รับสั่งสนับสนุน

โดยที่คุณธานีกรได้ร่วมงานก่อนการมาด้วยกันดังกล่าว คุณสงค์บอกว่า จึงไม่มีเหตุผลอย่างใดที่จะไม่กราบบังคมทูลให้ในหลวงตั้งคุณธานีกรเป็นนายกรัฐมนตรี ส่วนข่าวลือที่ว่าคุณสงค์เสนอ 3 ชื่อ คือ คุณประกอบ คุณประภาส และคุณธานีกร และในหลวงเลือกคุณธานีกรนั้น ก็เป็นเรื่องเล่าๆ กันไปอย่างนั้นเอง

ธานีกร ทรัพย์วิเชียร ได้ยืนยันต่อ ยศ สันตสมบัติ (ในหนังสือ อำนาจ บุคลิกภาพ และผู้นำการเมืองไทย, 2533, หน้า 136) ว่า "ผมไม่เคยเข้าไปหรือได้รับพระราชกระแสดจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในเรื่องนี้มาก่อนเลย แต่ผมก็ได้รับทราบจากคุณสงค์ ชลออยู่ตามนั้น" คำถามที่น่าสนใจคือ เหตุใดจึงทรงแนะนำให้พล.ร.อ.สงค์ไปปรึกษากับธานีกร ทั้งๆ ที่ฝ่ายหลัง "ไม่เคยเข้าไปใกล้ชิดเลย"?

ธานีกรเกิดปี 2470 (ปีเดียวกับปีพระราชสมภพ) สำเร็จการศึกษาวิชากฎหมายจากประเทศอังกฤษ แล้วเริ่มรับราชการในกระทรวงยุติธรรมตำแหน่งผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ในปี 2499 แล้วย้ายมาเป็นหัวหน้ากองการคดี ตามคำบอกเล่าของเขา (ยศ, อำนาจ, หน้า 130):

ผมเองมีความสนใจในปัญหาเกี่ยวกับคอมมิวนิสต์เป็นอย่างมากมาตั้งแต่ปี 2501 ตั้งแต่ตอนที่คุณพระคุณยพาศย์สุวรรณ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม มีบัญชาให้ผมค้นคว้าและวิจัยเกี่ยวกับลัทธิคอมมิวนิสต์และผลของการใช้กฎหมายว่าด้วยการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ ทั้งต่อมาในปี 2504 กระทรวงยุติธรรมได้ส่งผมไปเรียนวิชาสงครามจิตวิทยาอันเป็นเรื่องเกี่ยวกับการป้องกันภัยทางการเมืองจากการคุกคามของคอมมิวนิสต์ที่กระทรวงกลาโหม และจากนั้นมาทางราชการกระทรวงกลาโหมก็ได้มอบหมายให้ผมเป็นผู้บรรยายในเรื่องของลัทธิและวิธีการของคอมมิวนิสต์และการใช้กฎหมายป้องกันคอมมิวนิสต์ในสถาบันการศึกษาที่เกี่ยวกับความมั่นคงของชาติหลายแห่งเป็นเวลา 10 ปีเศษ ผมได้เรียบเรียงคำบรรยายประกอบการสอนเรื่องเกี่ยวกับคอมมิวนิสต์และระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยหลายเล่มด้วยกัน....

นับตั้งแต่ปี 2504 เป็นต้นมา ธานีกร (ตามคำสรุปของยศ สันตสมบัติ) "ได้เริ่มเป็นที่รู้จักกันดีในแวดวงของผู้ที่ทำงานด้านความมั่นคงและกลุ่มอนุรักษ์นิยมในฐานะที่เป็นผู้เชี่ยวชาญและนักต่อต้านคอมมิวนิสต์คนสำคัญ" ธานีกรเริ่มต้นแสดงบทบาททางการเมืองในช่วงหลัง 14 ตุลา โดยออกมาต่อต้าน

สิ่งที่เขามองว่าเป็นการเคลื่อนไหวของคอมมิวนิสต์ทั้งนอกประเทศและในประเทศ (ซึ่งเขายืนยันว่าการเคลื่อนไหวของคอมมิวนิสต์ดังกล่าว "เป็นประวัติศาสตร์ที่ไม่มีผู้ใดจะบิดผันให้เป็นอื่นไปได้" รายงานการประชุมของรัฐสภาขณะนั้น ระบุชัดเจนว่าใครทำอะไรหรือไม่ทำอะไรบ้าง") เขาได้ร่วมกับคูสติ ลี ริเวอร์ธ ออกอากาศรายการโทรทัศน์ "สนทนาประชาธิปไตย" เรื่อง "ความมั่นคงของชาติและความผาสุกของประชาชน" เพื่อให้ "สังคมไทยอยู่รอดและคงความเป็นไทยไว้โดยปลอดจากภัยคอมมิวนิสต์" แต่รายการดังกล่าวถูกรัฐบาลศึกษาธิการสั่งระงับในเดือนมกราคม 2519 หลังจากออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 4 ของรัฐบาลได้เพียง 4 ครั้ง อย่างไรก็ตาม พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ เสนาธิการทหาร "ตระหนักในภัยจากการคุกคามของคอมมิวนิสต์" จึงจัดให้ไปออกอากาศต่อทางช่อง 5 ของกองทัพบกอีก 6 ครั้ง รวมเป็น 10 ครั้ง

จากข้อมูลเหล่านี้ น่าจะมีเหตุผลเพียงพอที่จะตั้งสมมุติฐานว่า ในหลวงทรงสามารถแนะนำให้ พล.ร.อ.สังัดไปปรึกษาธานินทร์ได้ทั้งๆ ที่ธานินทร์ "ไม่เคยเข้าเฝ้าใกล้ชิด" มาก่อน เพราะได้ทรงติดตามผลงานด้านหนังสือและ/หรือรายการโทรทัศน์ต่อต้านคอมมิวนิสต์ของธานินทร์ดังกล่าวนั่นเอง

ธานินทร์เล่าว่า เมื่อได้รับพระราชกระแสแล้ว "ทางทหารจึงได้มาติดต่อกับผม แล้วเขาถึงได้ให้ผมช่วยวางแผนให้ว่า ถ้าเผื่อมีการปฏิวัติจะจัดอย่างไร ในแง่ของกฎหมายจะมีการประกาศของคณะปฏิวัติอย่างไร และแผนการที่จะเป็นรัฐบาลควรจะเป็นในรูปแบบใด" แผนการดังกล่าวซึ่งธานินทร์กับอีกบางคนร่วมกันร่างขึ้นนำเสนอต่อฝ่ายทหารและได้รับการเห็นชอบจากฝ่ายหลัง ถูกธานินทร์เรียกว่า "แผนแม่บท" หรือ **Master Plan** "คือหลักการปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน เราจัดทำกัน 3-4 คน....ไม่ต้องรู้ก็แล้วกันว่ามีใครบ้าง คำว่า การปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ก็เริ่มจากตรงนี้ เริ่มจากหลักการปฏิรูปอันนี้"

ธานินทร์เล่าว่า แผนแม่บท หรือ **Master Plan** นี้ ประกอบด้วยหลักการสำคัญ 8 ประการ (ดูรายละเอียดใน ยศ, อำนาจ, หน้า 279-286) ในจำนวนนี้ส่วนใหญ่ เราอาจกล่าวได้ว่ามีลักษณะเป็นหลักการทั่วไปแบบนามธรรม เช่น "ดำเนินงานทุกสิ่งทุกอย่างให้เป็นไปตามวิถีทางของระบอบประชาธิปไตย", "สร้างรากฐานประชาธิปไตย โดยส่งเสริมคนดี", "ทุกคนในคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินซึ่งเป็นฝ่ายทหารต้องมีอุดมการณ์แน่วแน่ กระทำการเพื่อความอยู่รอดของชาติและความผาสุกของประชาชน ไม่ปรารถนาสิ่งตอบแทนเป็นการส่วนตัว", ฯลฯ

ส่วนที่มีลักษณะเป็นแผนปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมได้แก่ ตั้งรัฐบาลชั่วคราวเพื่อรับมอบภาระการบริหารราชการจากคณะปฏิรูปโดยสิ้นเชิง คณะปฏิรูปให้คงอยู่ดูแลด้านความมั่นคง แต่จะดำเนินการใดๆ ก็ต่อเมื่อรัฐบาลชั่วคราวร้องขอเท่านั้น หมายความว่าฝ่ายทหารยึดอำนาจแล้ว ไม่เข้าบริหารเอง ยกให้คนอื่นที่ ทาบตามมาเป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่ง "ควรจะเป็นพลเรือน" และต้องเป็นคนที่ "เลื่อมใสต่อระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข, มีประวัติและการทำงานดีเด่น ไม่เห็นแก่ตัว เป็นที่ตั้ง มีความรู้ความสามารถสูงและเป็นที่ยอมรับของประชาชน"; ให้ยกเลิกรัฐธรรมนูญปี 2517 ประกาศใช้รัฐธรรมนูญชั่วคราวที่ให้อำนาจฝ่ายบริหารมากขึ้น; ยุบสภาที่มีอยู่ ตั้ง "สภาปฏิรูป" จากบุคคลสาขาอาชีพต่างๆ; รัฐบาลชั่วคราวและสภาปฏิรูปอยู่ในตำแหน่ง 4 ปี จึงให้มีการเลือกตั้งสภาผู้แทนราษฎร

แต่ยังให้มีวุฒิสภาที่มาจากการแต่งตั้งและมีอำนาจเท่ากันดำรงอยู่อีกอย่างน้อย 4 ปี (ในที่สุด รัฐธรรมนูญชั่วคราว 2519 ซึ่งชาตินิทรเป็นผู้ร่วมร่างและประกาศใช้หลังการรัฐประหาร กำหนดให้มี "แผนพัฒนาประชาธิปไตย" 12 ปี โดยในระยะสี่ปีที่สามให้ "ขยายอำนาจของสภาผู้แทนราษฎรให้มากขึ้นและลดอำนาจของวุฒิสภาลงเท่าที่จะทำได้")

ยศ สันตสมบัติ เขียนว่า ในการพูดถึงแผนแม่บทนี้ "ประเด็นที่อาจารย์ชาตินิทรเน้นย้ำอยู่เสมอๆก็คือ แผนการดังกล่าวได้รับการเห็นชอบจากฝ่ายทหารหรือคณะปฏิรูปฯทั้งหมด พุดง่ายๆก็คือ แผนการดังกล่าวเป็นข้อตกลงร่วมกันของทุกฝ่ายและเป็นหลักการในการที่จะดำเนินงานต่อไปภายหลังจากการรัฐประหาร โคนันต์รัฐบาลอาจารย์เสนีเรียบร้อยแล้ว และรัฐบาลของอาจารย์ชาตินิทรก็ได้ทำตามแผนการที่ได้ตกลงร่วมกันไว้ทุกอย่าง ไม่มีอะไรที่เบี่ยงเบนไปจากข้อตกลงหรือ Master Plan นี้"

อย่างไรก็ตาม ไม่เป็นที่ชัดเจนว่าฝ่ายทหารที่มาติดต่อขอให้ชาตินิทรช่วยเตรียมการรัฐประหาร ให้ความสำคัญกับสิ่งที่เรียกว่า "แผนแม่บท" ของชาตินิทร มากเพียงใด ในคำบอกเล่าต่อบุญชนะ อัดถาวร, พล.ร.อ.สงัด ชลออยู่ กล่าวแต่เพียงว่าเขา "ได้เริ่มใช้ให้คุณชาตินิทรเตรียมคำสั่งและเอกสารต่างๆให้พร้อมพิจารณาแล้วก็เก็บไว้ในตู้นิรภัยอย่างเอกสารลับ เพื่อจะนำไปใช้หลังจากการปฏิวัติแล้ว" และเป็นเรื่องที่ยังถกเถียงได้ว่าสงัดซึ่ง "ไม่เคยรู้จักคุณชาตินิทรมาก่อนเลย" ให้การ "เห็นชอบ" กับแผนแม่บทของชาตินิทรเพราะเห็นชอบด้วยจริงๆหรือเพราะ "ในหลวงทรงรับสั่งว่าจะทำอะไรลงไปก็ควรจะไปปรึกษานักกฎหมายคือคุณชาตินิทร กรีวิเชียร เสียด้วย"

แน่นอนว่ามาตรการรัฐธรรมนูญที่ชาตินิทรวางไว้ได้รับการปฏิบัติตามหลังการยึดอำนาจ: ยกเลิกรัฐธรรมนูญที่มีอยู่และประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่ให้อำนาจฝ่ายบริหารมากเป็นพิเศษ, ตั้งรัฐบาลชั่วคราวที่มีนายกรัฐมนตรีเป็นพลเรือน (คือตัวชาตินิทรเอง) และแต่งตั้งสภานิติบัญญัติใหม่ที่มีสมาชิกจาก "ทุกสาขาอาชีพ" (ในความเป็นจริง สมาชิกสภาปฏิรูป 190 คนจาก 340 คนเป็นทหารตำรวจทั้งในและนอกราชการ). แต่มาตรการเหล่านี้ก็เป็นมาตรการในลักษณะที่การรัฐประหารแทบทุกครั้งต้องทำอยู่แล้ว อาจกล่าวได้ว่า สิ่งสำคัญที่สุดที่ชาตินิทร มอบให้กับการเตรียมรัฐประหารปี 2519 คือคิดชื่อใหม่ให้กับการรัฐประหารและคณะรัฐประหาร: "คณะ/การปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน" แทนที่จะเป็น "คณะ/การปฏิวัติ" การที่ชาตินิทรให้ความสำคัญกับสิ่งที่เรียกว่า "แผนแม่บท" ของตน ซึ่งอันที่จริงถ้าตัดเนื้อหาส่วนใหญ่ที่มีลักษณะนามธรรมลอยๆดังกล่าวข้างต้นออกแล้ว ก็เหลือเพียงมาตรการรัฐธรรมนูญที่ไม่ต่างจากการรัฐประหารอื่น ๆ นั้น น่าจะสะท้อนให้เห็นลักษณะพาช็อกและอ่อนประสพการณ์ของชาตินิทรเองมากกว่าอย่างอื่น

การประเมินสถานการณ์ของขบวนการนักศึกษาในปี 2519: ประเมินจากปัจจุบัน

ผมจำได้แน่ๆว่าในช่วงปี 2519 ก่อน 6 ตุลา ได้รับการบอกเล่าว่า มีผู้วางแผนจะทำรัฐประหารโดยจะใช้ชื่อว่าเป็น "การปฏิรูป" น่าเสียดายที่จำไม่ได้เสียแล้วว่าใครเป็นผู้บอก แต่ที่จำได้ว่าการบอกแบบนี้เพราะหนึ่ง ชื่อ "การปฏิรูป" เป็นชื่อที่แปลกและสะกดใจที่จะใช้สำหรับการรัฐประหาร และ สอง เมื่อผมได้ยินข่าว "การปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน" ในคืนวันที่ 6 ตุลาคม ระหว่างที่ถูกขังอยู่ในคุกโรงเรียนพลตำรวจบางเขน

ผมนึกขึ้นได้ทันทีว่าเป็นสิ่งที่ตรงกับที่เคยถูกบอกไว้ ผมยังจำได้ด้วยว่าผู้ที่บอกว่าจะมีการใช้ชื่อ "การปฏิรูป" สำหรับการรัฐประหารครั้งต่อไป อธิบายว่าเนื่องจากชื่อ "การปฏิวัติ" เสียเครดิตไปแล้ว ชื่อใหม่มีขึ้นเพื่อ "หลอกลวงประชาชน"

ในช่วงปี 2519 นั้น ภายในขบวนการนักศึกษาเรา มีการพูดถึงการรัฐประหารตลอดเวลา เป็นที่เข้าใจกันทั่วไปในขบวนการว่า รัฐประหารเป็นสิ่งที่ต้องเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะ "ชนชั้นปกครอง" ไม่มีทางที่จะปล่อยให้บรรยากาศประชาธิปไตยเช่นนั้นดำรงอยู่ต่อไปอีกนานนัก ผมไม่คิดว่าข่าวเรื่องจะมีการทำรัฐประหารภายใต้ชื่อ "การปฏิรูป" สร้างความตื่นเต้นหรือมีผลกระทบต่อขบวนการเป็นพิเศษอะไรแน่นอนว่า ปัจจุบันเราได้ทราบจากคำให้การของสังัด ชลออยู่ และธานินทร์ กรัยวิเชียรข้างต้นแล้วว่า ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ปีนั้นเป็นต้นมา มีการวางแผนจะยึดอำนาจโดยใช้ชื่อ "การปฏิรูป" จริงๆ ซึ่งแสดงว่าแม่แผนแม่บทของธานินทร์จะถูกสังัด "เก็บไว้ในตู้นิรภัยอย่างเอกสารลับ" แต่เรื่องดังกล่าวก็ไม่ได้เป็นความลับทั้งหมด (อย่างไรก็ตามเหตุการณ์ต่อมาก็พิสูจน์ว่าการได้รู้ล่วงหน้าเช่นนั้นไม่ได้ช่วยอะไรพวกเราเลย)

คำให้การของสังัดและธานินทร์ยังได้ทำให้เกิดปัญหาที่น่าสนใจข้อหนึ่งคือ ในปี 2519 ขบวนการนักศึกษาคาดการณ์กลุ่มปกครองที่จะทำรัฐประหารผิดกลุ่มหรือไม่?

ตามการประเมินของพวกเราในขณะนั้น, "ชนชั้นปกครองไทย" แบ่งออกเป็นกลุ่มสำคัญใหญ่ๆ 4 กลุ่ม คือ กลุ่มกฤษฎี สิวะราเก่า (หรือกลุ่มสี่เสาเทเวศน์), กลุ่มพรรคชาติไทย (หรือกลุ่มชอชราชครู), กลุ่มถนน-ประภาสเก่า, และ กลุ่มที่เราเรียกว่า "ศักดินา" ซึ่งได้แก่ส่วนใหญ่ของพรรคประชาธิปไตยและแวดวงอื่นๆที่พรรคนี้มีสายสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ด้วย.

เรามองว่าสืบเนื่องมาจาก 14 ตุลา, กลุ่มกฤษฎีเก่า เป็นกลุ่มที่กุมอำนาจรัฐ โดยมีกลุ่มศักดินาเป็นพันธมิตร พูดอย่างเป็นรูปธรรมคือ หลัง 14 ตุลา พรรคของศักดินาอย่างกิจสังคมและประชาธิปไตย เล่นการเมืองเป็นรัฐบาลอยู่หน้าฉาก ขณะที่ กฤษฎี สิวะรา กับพวก กุมกองทัพสนับสนุนอยู่หลังจากเรามองว่าทั้งสองกลุ่มนี้ได้ครองอำนาจก็เพราะร่วมกัน "หักหลัง" ถนน-ประภาส ในระหว่างที่เกิด 14 ตุลา กลุ่มกฤษฎีนั้นถัดจากตัวกฤษฎีลงมาได้แก่ บุญชัย บำรุงพงศ์ ซึ่งกฤษฎีตั้งให้สืบตำแหน่ง ผบ.ทบ.เมื่อ 1 ตุลาคม 2518, กมล เดชะตุงคะ, เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ และสังัด ชลออยู่ เสริม ณ นคร และเปรม ติณสูลานนท์ ที่เป็นผบ.ทบ.ต่อจากบุญชัยตามลำดับ ก็จัดอยู่ในกลุ่มนี้. ที่เรียกว่ากลุ่มกฤษฎีเก่า ก็เพราะตัวกฤษฎีเองตายอย่างลึกลับเมื่อวันที่ 23 เมษายน 2519 เพียงไม่กี่วันหลังจากรับตำแหน่งรมต.กลาโหมให้รัฐบาลเสนีย์ที่เพิ่งตั้งใหม่หลังการเลือกตั้ง 4 เมษายน

กลุ่มถนน-ประภาสหรือกลุ่ม "พรรค" เก่า คือนายทหารกุมกำลังส่วนน้อยที่เรามองว่ายังให้การสนับสนุนถนน-ประภาสอยู่ ที่สำคัญคือ ยศ เทพหัสดิน ณ อยุธยา แม่ทัพกองทัพภาคที่ 1 ในปี 2519 และ เทพ กรานเลิศ กลุ่มนี้ซึ่งสูญเสียอำนาจให้กับกลุ่มกฤษฎีได้ร่วมมือเป็นพันธมิตรกับกลุ่มพรรคชาติไทยซึ่งเป็นกลุ่มการเมือง (ไม่ได้กุมกำลังทหาร) ที่ฟื้นคืนชีพขึ้นหลัง 14 ตุลาภายใต้การนำของประมาธ อดิเรกสาร และ ชาติชาย ชุณหะวัณ

เรามองต่อไปว่า ในความขัดแย้งระหว่างกลุ่มกษัตริย์-ศักดินาฝ่ายหนึ่ง กับกลุ่มราชครู-ทรรราชเก่าอีกฝ่ายหนึ่งนั้น ฝ่ายหลังเป็น "ด้านรองของความขัดแย้ง" คือไม่ได้เป็นฝ่ายกุมอำนาจรัฐ ทำให้มีลักษณะที่ก้าวร้าวเป็นฝ่ายรุก, เป็น "ขวา" มากกว่าฝ่ายแรก (ขอให้นึกถึงคำขวัญ "ขวาพิฆาตซ้าย" ของประมาณ อดิเรกสาร) โดยเฉพาะกลุ่มพรรคชาติไทยนั้น อาศัยอำนาจทางการเมืองที่เติบโตเข้มแข็งขึ้นอย่างรวดเร็ว พยายามเข้าไปสร้างฐานอำนาจในกองทัพ เราวิเคราะห์ว่านายทหารระดับสูงอย่างพลเอกฉัตร ธีระศิริ เป็นคนชาติไทยดั้งเดิมพวกได้ แม้แต่ภายในพรรคประชาธิปไตยของกลุ่มศักดินาเอง พวกที่เราเรียกว่าประชาธิปไตยปีกขวา คือธรรมนุญ เทียนเงิน, สมักร สุนทรเวช และสงสุข ภัคเกษม ก็จัดเป็นพันธมิตรที่ใกล้ชิดของชาติไทย

ตลอดปี 2519 ขบวนการนักศึกษาเรามองว่าฝ่ายกษัตริย์เก่า-ศักดินาเป็นฝ่ายที่ไม่ต้องการทำรัฐประหารเพราะครองอำนาจอยู่แล้ว ขณะที่ฝ่ายชาติไทย-ทรรราชเก่าพยายามสร้างสถานการณ์เพื่อการรัฐประหารอยู่เสมอ ที่สำคัญที่สุดคือ การนำเอาประกาศกลับเข้าประเทศในเดือนสิงหาคม และถนอมในเดือนกันยายน

คำให้การของสังัด ชลออยู่และธานินทร์ กรัยวิเชียรข้างต้น ขณะที่ยืนยัน "ข่าวกรอง" และความเชื่อของขบวนการนักศึกษาที่ว่ามีการวางแผนจะทำรัฐประหารจริงๆ ในปี 2519 ก็ดูเหมือนจะชี้ให้เห็นว่าเรามองความเป็นไปได้ที่รัฐประหารจะมาจากกลุ่มกษัตริย์เก่า (สังัด-บุญชัย) น้อยไป (ถ้าผมจำไม่ผิดเราเกือบจะไม่ได้มองเลย) แน่แน่นอนว่าการที่กลุ่มกษัตริย์เก่าเตรียมทำรัฐประหารไม่ได้แปลว่าฝ่ายชาติไทย-ทรรราชเก่าจะไม่ได้เตรียมทำเหมือนกัน และการเข้ามาของถนอมและ 6 ตุลาจะไม่ใช่การกระทำของกลุ่มนี้ สังัดได้บอกทั้งธานินทร์และเสนีย์ ปราโมชเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2519 ว่าสองหรือสี่ท่มของคืนวันนั้นจะมี "อีกฝ่ายหนึ่ง" ทำรัฐประหาร จึงต้องชิงลงมือทำเสียเองก่อนตอนหกโมงเย็น เพื่อทำความเข้าใจในเรื่องนี้ เราจำเป็นต้องหันไปพิจารณาหลักฐานอื่นที่มีอยู่

อย่างไรก็ตาม ก่อนที่จะทำเช่นนั้น ยังมีสองประเด็นที่ผมจำได้ว่าการวิเคราะห์ของเราในสมัยนั้น มีความไม่ลงตัวนัก ซึ่งควรกล่าวถึงในที่นี้

ประเด็นแรก ปัญหาเกี่ยวกับกลุ่มที่เราเรียกว่า "ศักดินา" ซึ่งผมอธิบายข้างต้นว่าหมายถึง "ส่วนใหญ่ของพรรคประชาธิปไตยและแวดวงอื่นๆ ที่พรรคนี้มีสายสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ด้วย" ปัญหาอยู่ตรงที่ส่วนหลังของคำนิยามนี้ กล่าวคือ ขณะที่ด้านหนึ่งเรามองว่ากลุ่มศักดินาโดยรวมเป็นกลุ่มที่ได้ประโยชน์จากเหตุการณ์ 14 ตุลา ตั้งแต่การขึ้นสู่อำนาจของรัฐบาลสัญญา ธรรมศักดิ์ และ "สภาสนามม้า" จนถึงรัฐบาลถนอมถุทธิ์ ในปี 2518 และเสนีย์ในปี 2519 เรามองว่า การที่กลุ่มนี้เป็นฝ่ายได้ครองอำนาจ และโดยที่ตัวเองไม่มีกองทัพในมือโดยตรง แต่อาศัยการสนับสนุนจากกลุ่มสี่เสาเทเวศน์ (กษัตริย์-บุญชัย) ที่ขึ้นมาคุมกองทัพได้จากเหตุการณ์เดียวกัน ทำให้พวกเขาไม่น่าจะเป็นพวกที่ทำรัฐประหาร (รัฐประหารเกิดจากพวกที่ยังไม่มีอำนาจ) มีหน้าซำยังมีแนวโน้มจะ "พึ่งพากำลังประชาชน" คือเอาประชาชนเป็นฐานสนับสนุนในการต่อสู้กับกลุ่มอื่นๆ ด้วย ซึ่งแสดงออกที่ท่าทีของรัฐบาล โดยเฉพาะตัวถนอมถุทธิ์ที่มีนโยบาย "ก้าวหน้า", "เอียงข้าง

ประชาชน" บางอย่าง (กรณีให้อเมริกาถอนฐานทัพ, การเปิดสัมพันธกับจีน, การให้เสรีภาพในการแสดงออกทางการเมือง)

อย่างไรก็ตาม อีกด้านหนึ่งในช่วงปี 2518-2519 ดูเหมือนว่า บางส่วนของกลุ่มศักดินา โดยเฉพาะพวกที่อยู่นอกพรรคการเมืองกิจสังคม-ประชาธิปไตย จะมีแนวโน้มไปทางขวามากขึ้นทุกที คือ ไปในทางเดียวกับพรรคชาติไทย และกลุ่มทรราชเก่า ซึ่งอันที่จริงเป็นกลุ่มที่พวกเขา "หักหลัง" โคนอำนาจไปเองเมื่อ 14 ตุลา ตัวอย่างเช่น บทบาทของลูกเสือชาวบ้าน และการเกิดขึ้นของกลุ่มนวพล (แปลว่า "กำลังที่เก่า": "กำลังไม่ร่นก้าวเวลา" เป็นชื่อบทกวีปี 2518 เกี่ยวกับนวพลของชัชวรินทร์ ไชยวัฒน์)

ประเด็นที่สอง ปัญหา "ปีกซ้ายประชาธิปไตย" คือกลุ่มของสุรินทร์ มาศดิตถ์, ดำรง ลัทธพิพัฒน์, ชวน หลีกภัย และวีระ มุสิกพงศ์ เท่าที่ผมจำได้ เราไม่เคยอธิบายพฤติกรรมของกลุ่มนี้ได้ที่น่าพอใจ คือไม่สามารถจัดพวกเขาให้อยู่ใน

ในกรอบทางทฤษฎีของเราในขณะนั้นได้อย่างแท้จริง ดูเหมือนจะมีการพูดกันว่า พวกเขาเป็น "นายทุนชาติ" ซึ่งตามทฤษฎีวิเคราะห์สังคมไทยแบบกึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินาของเราในขณะนั้น จัดเป็นพวกที่มีทั้งลักษณะก้าวหน้าและปฏิกริยาอยู่ในตัวพร้อมๆกัน แต่หลายคนก็รู้สึกว่าจะไม่น่าจะจัดเช่นนั้นได้ เพราะพวกเขาไม่ได้ร่ำรวยเป็นเจ้าของกิจการอุตสาหกรรมแบบนายทุน และดูเหมือนพวกเขาจะมีความ "ก้าวหน้า" มากกว่าภาพลักษณ์นายทุนชาติที่เรามีอยู่ ผมคิดว่าปัญหาของขบวนการนักศึกษาในขณะนั้นคือ ในทางทฤษฎีเรามองว่าทุกคนในรัฐบาลเป็น "ชนชั้นปกครอง" ซึ่งเป็น "ศัตรูประชาชน" ที่เราต้องโค่นล้ม แต่ในทางเป็นจริงหลายคนรู้สึกว่าจะกลุ่มปีกซ้ายประชาธิปไตยมีการกระทำที่เป็น "ฝ่ายประชาชน"

ผิน บัวอ่อน เคยเขียนวิพากษ์ขบวนการนักศึกษาในบทความชิ้นหนึ่งทำนองว่า ที่เกิดการนองเลือดฆ่าหมู่เมื่อ 6 ตุลาเพราะเราตัดสินใจชุมนุมยึดถือตามการ "ผลักดันอย่างสำคัญ" ของปีกซ้ายประชาธิปไตย" การยอมให้แนวร่วมนำและไม่ยืนหยัดนำแนวร่วมในปัญหาสำคัญครั้งนี้ ทำให้การเคลื่อนไหวก้าวเข้าสู่ประตูแพ้" ผมเป็นคนหนึ่งที่ร่วมประชุมตัดสินใจในครั้งนั้นด้วย ขอยืนยันว่าไม่เป็นความจริงเลย ไม่มีการผลักดันอะไรจากใครภายนอกขบวนการและเราก็ไม่เคยเอาความต้องการของใครภายนอกมาเป็นเหตุแห่งการตัดสินใจของเราด้วย แต่เรื่องที่เรามีปัญหาว่าควรจะมีปีกซ้ายประชาธิปไตยอย่างไรนั้น ผมจำได้ว่ามีอยู่จริงๆ

จดหมายสองฉบับของ สุรินทร์ มาศดิตถ์

เราได้เห็นข้างต้นว่า การที่สังค ฆล่อยู่และบรรดาผู้บัญชาการเหล่าทัพ ซึ่งเราจัดเป็นกลุ่มสี่เสา เทเวศน์วางแผนจะทำรัฐประหาร ถึงขั้นเข้าเฝ้าขอพระราชทาน "พรสวรรค์" (คำของสังค) ให้ดำเนินการได้ แต่ในหลวงทรงเพียงแต่แนะนำให้ไปปรึกษาธานินทร์ กรัยวิเชียร และทั้งสองฝ่ายร่วมกันร่างแผนดำเนินการ หลังการยึดอำนาจนั้น แสดงว่าขบวนการนักศึกษาในปี 2519 อาจจะประเมินภัยรัฐประหารจากกลุ่มสี่เสาต่ำเกินไป อย่างไรก็ตาม สังคเองกล่าวว่า "รอคอยโอกาสที่จะยึดอำนาจการปกครองอยู่เรื่อยๆแต่ก็ไม่ได้จังหวะ จนในที่สุดก็เกษียณอายุต้องออกจากราชการเมื่อ 1 ตุลาคม 2519 เพื่อนฝูงนายทหารผู้ใหญ่ก็หาว่า...

ตะถ่วง ซึ่งความจริงจะว่าจริงก็ได้" จนกระทั่ง 6 ตุลา จึงลงมือเพราะมี "อีกฝ่ายหนึ่ง" กำลังจะทำตอนสองทุ่มคืนนั้น ซึ่งแสดงว่าการวิเคราะห์ของเราในปี 2519 ที่ว่ากระแสรัฐประหารครั้งต่างๆ โดยเฉพาะการนำเอาประกาศกลับในเดือนสิงหาคมและถนอมในเดือนกันยายน (อันนำไปสู่ 6 ตุลา) เป็นการกระทำของฝ่ายพรรคชาติไทยไม่ใช่ของกลุ่มสี่เสานั้น อาจจะไม่ผิดก็ได้ เพื่อความชัดเจนในเรื่องนี้ ขอให้เรามาพิจารณาหลักฐานสำคัญอีกชิ้นหนึ่งซึ่งเป็นที่รู้จักกันดี : จดหมายเกี่ยวกับ 6 ตุลา ของสุรินทร์ มาศดิตถ์

สุรินทร์เขียนจดหมาย 2 ฉบับ ถึง "เพื่อนอดีต ส.ส. และสมาชิกพรรค ประชาธิปัตย์" ในเดือนตุลาคม 2520 ฉบับแรกยาว 2 หน้ากระดาษลงวันที่ 3 ฉบับที่สองยาว 3 หน้าลงวันที่ 24. ขณะที่เขียนเขายังบวชเป็นพระอยู่ที่วัดในนครศรีธรรมราช (เขาอธิบายในจดหมายฉบับแรกว่า ที่บวชเพราะเมื่อเกิด 6 ตุลา แม่เขามอบพระไว้ว่า "ขอให้ลูกสุรินทร์กลับบ้านโดยความปลอดภัย แล้วจะให้บวช") เขาต้องการ "เปิดเผยความจริง...เท่าที่คิดว่าพอเปิดเผยได้" เกี่ยวกับ 6 ตุลาแก่เพื่อนร่วมพรรค ซึ่งหลายคนยังไม่รู้ความจริงจนทำให้ "เข้าใจผิดต่อตัวอาตมาก็มี"

สุรินทร์เล่าในจดหมายฉบับแรกว่าเมื่อมีการปลุกระดม โจมตีรัฐบาลของสถานีวิทยุยานเกราะและสถานีวิทยุทหารอื่นๆบางสถานี โดยเฉพาะในช่วงการกลับมาของประกาศ เขาได้เสนอให้ ม.ร.ว.เสนีย์ ดำเนินการ ซึ่งเสนีย์ก็ได้ออกคำสั่งไป "แต่ไม่ถึง 3 ชม. พลตรีประมาธ อธิการ รองนายกรัฐมนตรี นายสมัคร สุนทรเวช รัฐมนตรีช่วยว่าการมหาดไทยมาขอให้นายกรัฐมนตรีแก้คำสั่งนั้น การปลุกระดมด้วยความเท็จก็ถูกดำเนินต่อไปจนถึง...วันที่ 6 ตุลาคม 2519"

สุรินทร์เขียนว่า :

“แผนการที่เขาจะปฏิบัติและการย้ายนายทหารผู้ใหญ่ที่สั่งในเดือนกันยายนและมีผลในวันที่ 1 ตุลาคม 2519 เป็นแผนที่อยู่ในแผนปฏิบัติ อาตมาได้ให้เลขานุการรัฐมนตรี (นายสัมพันธ์ ทองสมัคร) กราบเรียนนายกรัฐมนตรีแล้วเพื่อแก้ไข ที่ไม่กล้ากราบเรียนเองกลัวว่าจะถูกเข้าใจผิดว่ากลัวถูกออกจากรัฐมนตรี จึงคิดมากไปว่าจะมีการปฏิบัติ แต่เมื่อให้นายสัมพันธ์กราบเรียนแล้วยัง ไม่มีอะไรแก้ไข อาตมาจึงกราบเรียนนายกรัฐมนตรีเองในวันที่ 28 กันยายน 2519 ว่าจะมีการปฏิบัติยึดอำนาจรัฐบาลของประชาชน พร้อมกับเสนอแนะทางแก้ไขให้แก่นายกรัฐมนตรีเกี่ยวกับการแต่งตั้งทหาร 2-3 คนเพื่อป้องกันการถูกยึดอำนาจของประชาชน คือการปฏิบัติ จากข้อเสนอของอาตมาในวันนั้น นายกรัฐมนตรียังคิดแล้วพูดว่า "ทำไม่ได้สุรินทร์ ทหารจะแตกแยก เพราะการย้ายทหารนั้น 3 เหล่าทัพเขาประชุมกันมาแล้ว" แสดงว่านายกรัฐมนตรี ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เชื่อในความสุจริต เจตนาดีของนายทหารชั้นผู้ใหญ่ อาตมาก็พูดว่า "ก็ตามใจท่านหัวหน้า เรามานั่งรอวันถูกยึดอำนาจกันเท่านั้น และจะเกิดขึ้นในเร็ววันนี้" แล้วอาตมาก็ออกจากห้องนายกรัฐมนตรีไปทำงานตามปกติ

“วันที่ 1 ตุลาคม 2519 มีหนังสือด่วนที่สุดจากสำนักราชเลขาธิการให้รัฐมนตรีทุกคน ไปปรับเสด็จองค์รัชทายาทเสด็จฯ กลับจากประเทศออสเตรเลีย นายกรัฐมนตรีเรียกอาตมาไปพบและได้พูดถึงเค้าของการปฏิวัติว่ามีขึ้นแล้ว นายสมัคร สุนทรเวช นายสมบุญ ศศิธร รู้ข่าวว่าไม่ได้รับความเห็นชอบจากกรรมการ

พรรคให้ดำรงตำแหน่ง รมช.มหาดไทย จะถูกย้ายกระทรวง 2 คนนี้ได้ทำหน้าที่สื่อขึ้นถึงนายกรัฐมนตรีว่าอย่ากราบทุกแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรี หากว่าไม่ได้อยู่กระทรวงมหาดไทย หากแต่งตั้งก็จะลาออก โดยยื่นหนังสือถึงนายกรัฐมนตรีที่ห้องรับรองของกองทัพอากาศขณะไปรอรับเสด็จฯ ในตอนที่นายกรัฐมนตรีพูดถึงเค้การปฏิบัติว่ามาจากฝ่ายไหนกับอาดมานั้น อาตมาได้กล่าวว่า "ตามใจ ใครจะปฏิบัติละ หากมีการปฏิบัติเกิดขึ้นอีกเราจะแพ็คอมมิวนิสต์ นิสิตนักศึกษาปัญญาชนจะขึ้นเขารวมกับพวกบนเขามากขึ้น เป็นเรื่องน่าเสียดายที่จะถูกทำลายประชาธิปไตย" ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช นายกรัฐมนตรีพูดว่า "ผมทำงานเพื่อประชาธิปไตยและราชบัลลังก์มา 30 ปีแล้ว ทำอย่างดีที่สุดแล้ว"

น่าเสียดายที่สุรินทร์ไม่ได้ขยายความว่า "เค้การปฏิบัติ" ที่เขาพูดถึงในปลายเดือนกันยายนต่อต้นเดือนตุลาคมนั้นมาจากฝ่ายไหนกันแน่ ข้อมูลของเขาที่ว่าประมาณและสมัครจัดขบวนการเล่นงานวิทยุยานเกราะคูเหมือนจะเป็นการยืนยันการวิเคราะห์ของขบวนการนักศึกษาในช่วงนั้นที่ว่า การเคลื่อนไหวของกลุ่มพลังฝ่ายขวามียานเกราะเป็นหัวหอกมีที่มาหรือได้รับแรงหนุนจากพรรคชาติไทยและปีกขวาประชาธิปไตยซึ่งเป็นพันธมิตรชาติไทย อย่างไรก็ตาม ข้อมูลที่ว่า "แผนปฏิบัติ" เกี่ยวข้องกับการโยกย้ายทหารในปีนั้นและที่สุรินทร์เสนอให้แก้รายชื่อการโยกย้ายใหม่ กลับชี้ไปที่กลุ่มสี่เสาที่ครองอำนาจในกองทัพแน่นอนว่า มีความเป็นไปได้ที่ว่า ในช่วงปี 2519 โดยเฉพาะในเดือนท้ายๆก่อน 6 ตุลา ชนชั้นปกครองทุกกลุ่มต่างจ้องหาจังหวะทำรัฐประหารด้วยกันทั้งนั้น

ถ้าผมเข้าใจไม่ผิด จดหมายเกี่ยวกับกรณี 6 ตุลาถึงสมาชิกพรรคประชาธิปไตยของสุรินทร์ มาศดิตถ์ ฉบับแรกลงวันที่ 3 ตุลาคม 2520 ไม่เคยได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ในวงกว้างในที่เคยมาก่อน ในทางตรงกันข้าม ฉบับที่สองลงวันที่ 24 ตุลาคม 2520 ต้องนับว่าเป็นเอกสารการเมืองไทยสมัยใหม่ที่รู้จักกันดีมากที่สุดชิ้นหนึ่ง และถ้าผมเข้าใจไม่ผิดอีกเช่นกัน จดหมายฉบับนี้ถูกตีพิมพ์ครั้งแรกในนิตยสารรายสัปดาห์ ข่าวไทยนิกร ฉบับวันที่ 12 มิถุนายน 2521 ในยุคที่มีคำคุณ สิทธิสมาน เป็นเสมือนบรรณาธิการหลังฉาก (ชื่อคำคุณ ไม่เคยปรากฏในนิตยสารเลย) หลังจากนั้นได้มีผู้นำมาตีพิมพ์ซ้ำอีกไม่ต่ำกว่า 2-3 ครั้ง โดยเฉพาะในปี 2531 เมื่อเกิดการโต้แย้งทางการเมืองครั้งใหญ่หลังจากรมีการเปิดเผยว่าจำลอง ศรีเมืองมีส่วนร่วมในการชุมนุมของกลุ่มพลังฝ่ายขวานำหน้าทำเนียบรัฐบาลในเช้าวันที่ 6 ตุลาคม 2519 (เช่นใน มติชนสุดสัปดาห์และในหนังสือคดีประวัติศาสตร์ 6 ตุลา ใครคือฆาตกร? ซึ่งสมยศ เชื้อไทย เป็นบรรณาธิการ) ผมเข้าใจว่า ในการตีพิมพ์ครั้งหลังๆ ได้ใช้ฉบับที่ตีพิมพ์ใน ข่าวไทยนิกร เป็นต้นแบบ เนื่องจากในฉบับนั้นมีข้อความตกหล่นอยู่ 2 แห่ง ยาวรวมกัน 2 บรรทัด ซึ่งไม่สำคัญมากนัก และฉบับที่ตีพิมพ์ครั้งหลังๆก็มีข้อความตกหล่นนั้นตามไปด้วย

ผมขออนุญาตยกเอาส่วนสำคัญของจดหมายสุรินทร์ฉบับดังกล่าวมาพิมพ์ซ้ำในที่นี้ หลังจากนั้นจะเป็นการวิเคราะห์ ผมมีความรู้สึกเมื่อได้กลับไปอ่านจดหมายนี้ใหม่เมื่อเร็วๆนี้ว่า มีประเด็นน่าสนใจบางประเด็นที่ก่อนหน้านี้เราอาจจะมีแนวโน้มมองข้ามไป

สุรินทร์เขียนว่า :

“วันที่ 6 ตุลาคม 2519 อาตมาถึงตึกบัญชาการ สำนักนายกรัฐมนตรี เวลาประมาณ 7.00 น.เศษ มี นกหนังสือพิมพ์มากอยอยู่ที่บันไดและลานก่อนเข้าลิฟท์หลายคน ต่างก็ถามถึงการที่มีภาพแขวนคอหน้า คล้ายเจ้าฟ้าชาย อาตมาตอบว่าไม่มีปัญหาอะไรแล้ว นายกรัฐมนตรีสั่งดำเนินคดีและกรรมการศูนย์นิสิต นักศึกษาบางคนเข้ามาบอดัวแล้ว ต้องดำเนินคดีไปตามกฎหมาย แล้วอาตมารีบขึ้นไปชั้น 4 ที่ห้องทำงาน นายกรัฐมนตรี พบ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช นายกรัฐมนตรีได้ดูภาพในหนังสือพิมพ์ ดาวสยาม และ บ้านเมือง จึงเสนอความเห็นต่อนายกรัฐมนตรีว่า ให้รีบประกาศภาวะฉุกเฉินห้ามชุมนุมทั่วประเทศ เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย

๑๗๗ นายกฯ เห็นด้วย และว่าแค่ 9 โมงเช้า ประชุมคณะรัฐมนตรีจะเสนอที่ประชุม คณะรัฐมนตรี อาตมาจึงลงไปห้องทำงานชั้น 3 เห็นหนังสือที่ด่วนไม่กี่ฉบับ เวลา 9 น.เศษ จึงรีบลงไป ประชุมคณะรัฐมนตรีที่ตึกไทยคู่ฟ้า ไปถึงคณะรัฐมนตรีเปิดประชุมไปแล้ว นายกรัฐมนตรีกล่าวกับอาตมาว่า กำลังพิจารณาเรื่องประกาศภาวะฉุกเฉิน อาตมาว่าก็ไม่มีปัญหาอะไรเป็นอำนาจของนายกรัฐมนตรีและ รัฐมนตรีมหาดไทย และจำเป็นต้องประกาศภาวะฉุกเฉิน เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยและป้องกันเหตุร้าย ในบ้านเมือง ปรากฏว่า พลตรีชาติชาย ชุณหะวัณ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม และรัฐมนตรีอื่น ฝ่ายพรรคชาติไทยคัดค้านไม่ให้ประกาศภาวะฉุกเฉิน ไม่ให้ห้ามการชุมนุม โดยอ้างเหตุผลว่า หากห้ามการ ชุมนุม ลูกเสือชาวบ้านจำนวนมากที่นัดมาชุมนุมที่อนุสาวรีย์พระบรมรูปทรงม้าเดินทางเข้ามาชุมนุมมาก แล้วและกำลังเดินทางมา ก็จะเดือดร้อนชุมนุมไม่ได้ แล้วจะหันมาเป็นปฏิปักษ์กับรัฐบาล

“เหตุผลการคัดค้านของพลตรีชาติชายอ่อน รัฐมนตรีส่วนมากนั่งเฉยแสดงว่าเห็นด้วยในการ ประกาศภาวะฉุกเฉิน พลตรีชาติชายจึงได้ไปนำเอา พล.ต.ต.เจริญฤทธิ์ จรัสโรมรัน ผู้เป็นหัวหน้าลูกเสือ ชาวบ้านคนหนึ่งของฝ่าย ตชด. เข้ามาในคณะรัฐมนตรี มาคัดค้านการประกาศภาวะฉุกเฉิน และกล่าวว่า จะต้องปราบนักศึกษาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ให้สิ้นซาก นายกรัฐมนตรีพูดว่าไม่ได้ คุณจะเอาลูกเสือ ชาวบ้านเอาประชาชนไปฆ่านักศึกษาประชาชนไม่ได้ หากเกิดจลาจลเป็นหน้าที่ของตำรวจทหาร บ้านเมือง มีข้อแยะ คุณจะเอาประชาชนไปฆ่าประชาชนไม่ได้ พล.ต.ต.เจริญฤทธิ์ บังอาจต้อนนายกรัฐมนตรีต่อไปว่า ลูกเสือชาวบ้านก็มีวินัยร่วมกับตำรวจทหารได้ คุณเหตุการณ์จากการกระทำของรัฐมนตรีฝ่ายพรรคชาติไทย และที่ไปนำพล.ต.ต.เจริญฤทธิ์ เข้ามาได้เทียบกับนายกรัฐมนตรีแล้ว อาตมาเข้าใจได้ทันทีว่าพวกนี้ต้องวางแผนการปฏิวัติไว้แล้ว และเชื่อมั่นของพวกเขาแล้วว่าต้องสำเร็จแน่ ตำรวจยศพลตำรวจตรียังกล้าเถียง นายกรัฐมนตรีถึงในที่ประชุมคณะรัฐมนตรี พล.ต.ประมาณ อติเรกสาร หัวหน้าพรรคชาติไทย รมต.เกษตรฯ แสดงความเห็นในคณะรัฐมนตรีว่า เป็นจังหวะและ โอกาสดีที่สุดแล้วที่จะปราบปรามให้ศูนย์กลางนิสิต นักศึกษาแห่งประเทศไทยให้ถูกลบชื่อหายไปจากประเทศ

“ก่อนเที่ยงที่กำลังได้กันเรื่องจะประกาศภาวะฉุกเฉินหรือไม่ โดยรัฐมนตรีฝ่ายประชาธิปไตยให้ ประกาศ รัฐมนตรีฝ่ายพรรคชาติไทยไม่ยอมให้ประกาศ ทั้งๆที่เลขาธิการคณะกรรมการกฤษฎีการ่าง ประกาศไว้แล้ว ยังไม่เป็นที่ยุตินั้น พล.ต.ท.ชุมพล โลหะชาละ รองอธิบดีกรมตำรวจได้เข้ามารายงานใน คณะรัฐมนตรีพร้อมกับร้องไห้โฮๆว่า ฝ่ายนักศึกษามีอาวุธปืนสงครามร้ายแรงระดมยิงตำรวจบาดเจ็บและ

ตายจำนวนมาก ฝ่ายนักศึกษาก็ตายเยอะ พุดพลางร้องไห้พลาง ตำรวจนครบาลสู้ไม่ได้จึงส่งตำรวจพลร่ม และตชด.เข้าไปปราบปราม

ต่อมา พล.ต.อ.ศรีสุข มหินทรเทพ อธิบดีกรมตำรวจเข้าไปรายงานเหตุการณ์ว่า ความคุมสถานการณ์ ในธรรมศาสตร์ไว้ได้แล้ว มีความสงบเรียบร้อยแล้ว นายกรัฐมนตรีถามว่า "ตำรวจตายกี่คน ท่านอธิบดี" อธิบดีกรมตำรวจตอบว่า "ตำรวจไม่ตาย แต่บาดเจ็บไม่กี่คน" รัฐมนตรีจึงแสดงสีหน้าสงสัย อธิบดีกรม ตำรวจหัน ไปมอง พล.ต.ท.ชุมพล กำลังนั่งเช็ดหน้าตา จึงไม่รู้ว่าก่อนนั้นเขารายงานกันว่าอย่างไร อธิบดีกรม ตำรวจจึงเดินออกจากที่ประชุมไป ต่อมา พล.ต.ต.กระจ่าง ซึ่งเป็นหัวหน้านำตชด.เข้าไปทำการควบคุม นักศึกษา 3,000 คนเศษไว้แล้วนั้น เข้ารายงานเหตุการณ์ในคณะรัฐมนตรี ท่านผู้นี้เอาตมาไม่ทราบนามสกุล แต่เอาตมาขย่องเขาอยู่จนบัดนี้ว่า เป็นตำรวจอาชีพ ผู้บังคับบัญชาส่งไปทำงานก็ไปทำ แล้วมารายงาน คณะรัฐมนตรีตามความเป็นจริง แต่สังเกตดูไม่เป็นที่พอใจของรัฐมนตรีฝ่ายที่ไม่ใช่ประชาธิปไตย

พล.ต.ต.กระจ่าง รายงานว่า "ปืนที่ยึดได้จากนักศึกษาเป็นปืนพกเพียง 3 กระบอก" คุณเสวตร เปี่ยม พงศ์สานต์ รองนายกรัฐมนตรีถามว่าปืนอะไรที่เสียงดังมาก ดังปุกๆปังๆ ใครยิง ฝ่ายเรายิงหรือฝ่ายนักศึกษา ยิง พล.ต.ต.กระจ่าง ตอบว่า ปืนอย่างนั้นนักศึกษาจะเอามาจากไหน ตำรวจยิงทั้งนั้น จนกระทั่งเที่ยง ปัญหา จะประกาศภาวะฉุกเฉินหรือไม่ยังคงตกลงกันไม่ได้ เอาตมาจึงตัดจบด้วยการเสนอว่า มอบอำนาจ นายกรัฐมนตรีก็แล้วกัน ท่านจะประกาศภาวะฉุกเฉินเวลาใด แล้วพักรับประทานอาหาร เอาตมาถาม พล.ต.ต. กระจ่าง เป็นการส่วนตัวนอกที่ประชุมว่า ยึดอาวุธจากนักศึกษาได้เพิ่มหรือไม่ พล.ต.ต.กระจ่างวิหุญตามไป ยังที่ควบคุมนักศึกษา บางเขน ซึ่งเป็นศูนย์ฯ ได้รับตอบมาทางวิทยุว่า ได้ปืนจากนักศึกษาในธรรมศาสตร์ เพียง 3 กระบอก เป็นปืนพกขนาด .22

“ตอนบ่ายประชุมคณะรัฐมนตรีต่อ มีการพิจารณาร่างแถลงการณ์ ได้มีการแถลงการณ์บางตอนไม่ ตรงความจริง เอาตมาเป็นผู้คัดค้านไม่ให้ออกแถลงการณ์เท็จ ต่อมา พล.ต.ชาติชาย รมต.อุตสาหกรรมออกไป นอกห้องประชุมแล้ว พุดว่า ลูกเสือชาวบ้านที่ชุมนุม ณ ลานพระบรมรูปทรงม้าเริ่มอึดอัดแล้ว เพราะไม่ได้ รับคำตอบจากรัฐบาล

นายกรัฐมนตรีถามว่าเหตุการณ์สงบแล้วยังไม่กลับบ้านกันอีกหรือ พล.ต.ชาติชาย ตอบว่ายังไม่กลับ และ เตรียมเดินขบวนมาทำเนียบรัฐบาลเพื่อขอทราบคำตอบจากรัฐบาลตามข้อเรียกร้อง จึงมีรัฐมนตรีคนหนึ่ง จำ ไม่ได้ว่าใคร ถามว่าลูกเสือชาวบ้านเรียกร้องอะไร นายกรัฐมนตรีตอบว่า กลุ่มแม่บ้านได้ยื่นข้อเรียกร้องมา เมื่อวันก่อน พร้อมกับล้วงซองขาวออกจากเสื้อแล้วอ่านให้ฟังถึงข้อเรียกร้องของกลุ่มแม่บ้าน

จำได้ว่ามีข้อเรียกร้องให้นาย สุรินทร์ มาศดิตถ์ นายชวน หลีกภัย นายดำรง ลัทธพิพัฒน์ ออกจาก รัฐมนตรี ให้จับ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ นายแคว้ว นรปติ และกรรมการพรรคสังคมนิยมทุกคน ให้ใช้กฎหมาย ป้องกันปราบปรามคอมมิวนิสต์โดยเด็ดขาด เมื่ออ่านข้อเรียกร้องจบ นายประสิทธิ์ กาญจนวัฒน์ รอง นายกรัฐมนตรีกล่าวว่า ข้อเรียกร้องให้รัฐมนตรีออกจากตำแหน่งเป็นสิ่งที่มากเกินไป นายกรัฐมนตรีได้รับพระ กรุณาแต่งตั้งจากพระมหากษัตริย์ การออกจากตำแหน่งมีบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ หากเห็นว่าไม่เหมาะสม ส.ส.ก็อาจลงมติไม่ไว้วางใจได้ การแถลงนโยบายในวันมะรืนนี้ (8 ตุลาคม 2519) เพื่อรับความไว้วางใจจาก

สภาผู้แทนราษฎร ก็มีสิทธิที่จะลงมติไม่ไว้วางใจได้ ประชาชนเพียงบางส่วนจะมาเรียกร้องแบบนี้เห็นว่าไม่ถูกต้อง

“อาตมาประชุมคณะรัฐมนตรีด้วยความอดทน ถึงที่จะพูดหลายครั้งแต่ไม่พูด แต่เฉพาะเรื่องข้อเรียกร้องของแม่บ้านกลุ่มหนึ่งนั้น อาตมาเห็นว่าจะต้องพูด เพราะมีรัฐมนตรีบางคนในพรรคชาติไทยเป็นผู้ร่วมก่อเรื่องขึ้นด้วย อาตมาจึงพูดว่า..... อาตมาไม่ได้หวงตำแหน่งรัฐมนตรี ยอมทำตามมติพรรค คำสั่งพรรค และดำเนินนโยบายของพรรคอย่างเคร่งครัดทุกประการ "แต่เมื่อมาบีบบังคับกันด้วยเล่ห์การเมืองที่สกปรกแบบนี้ผมไม่ลาออก ผมจะสู้ สู้เพื่อศักดิ์ศรีของผม" เป็นคำพูดของอาตมาในวันนั้น หลังจากนั้น พล.ต.ประมาธ อธิการบดี พูดขึ้นว่า การใส่ร้ายป้ายสีกันก็มีทั้งนั้นละ นี้ก็มีข่าวว่าคุณดำรงไปพูดที่ขอนแก่นว่า ไม่ให้พรรคชาติไทยร่วมรัฐบาลอีก อาจารย์ดำรงพูดว่า ผมไม่เคยไปที่สถานีวิทยุขอนแก่น

“หลังจากนั้น พล.ต.ชาติชาย ชุณหะวัณ ก็ออกจากที่ประชุมคณะรัฐมนตรี ไม่นานลูกเสือชาวบ้าน และพวกเขาที่เตรียมไว้ที่ลานพระบรมรูปทรงม้า โดยมีนายธรรมานุญ เทียนเงิน นายสมักร สุนทรเวช นายส่ง สุข ภัคเกษม และพวก ได้ไปร่วมอยู่ที่นั่นด้วย ก็เคลื่อนขบวนมาทั้งรถยนต์ และเดินมาล้อมทำเนียบรัฐบาล ขณะฝนกำลังตกหนัก การประชุมคณะรัฐมนตรีเลิกประมาณ 15 น.เศษ อาตมานั่งรถยนต์จากตึกไทยคู่ฟ้าไปตึกบัญชาการ ตั้งใจว่าจะทำงานอยู่ตามปกติ เพราะถือว่าตน ไม่ได้ทำผิดอะไร แต่นายตำรวจคนหนึ่งยื่นกรำฝรอออยู่และเตือนว่า "ท่านรัฐมนตรีรีบออกจากทำเนียบรัฐบาลเร็วที่สุด มิเช่นนั้นเป็นอันตรายถึงชีวิต" อาตมาก็ได้คิดและสั่งคนขับรถออกจากทำเนียบไปได้อย่างปลอดภัย....”

เช่นเดียวกันกับคนอื่นๆ ในขบวนการนักศึกษาที่เคยผ่านเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 มา ผมได้อ่านจดหมายของสุรินทร์ มาศดิตถ์ ที่เล่าการประชุมคณะรัฐมนตรีในเช้าวันนั้น ด้วยความรู้สึกชื่นชมที่สุรินทร์นำความจริงมาเปิดเผย จนกระทั่งเมื่อเร็ว ๆ นี้ เมื่อกลับไปอ่านอีกครั้งอย่างตั้งใจวิเคราะห์และวิจารณ์มากขึ้น ผมเริ่มมองเห็นว่าบางอย่างที่สุรินทร์เล่าชวนให้ตั้งคำถามกับบทบาทของสุรินทร์และพรรคประชาธิปัตย์เองได้

ประการแรก ผมคิดว่าที่ผ่านมารวมแล้วน่าจะมองข้ามความจริงที่ว่า การถกเถียงในที่ประชุมครั้งนั้น โดยเฉพาะมาตรการที่สุรินทร์และพรรคประชาธิปัตย์เสนอเพื่อแก้วิกฤติ คือให้ประกาศภาวะฉุกเฉินนั้น ไม่มีความหมายใดๆเลยต่อชะตากรรมของผู้ชุมนุมที่ธรรมศาสตร์ สุรินทร์เล่าว่า เขาเดินทางถึงทำเนียบรัฐบาล "เวลาประมาณ 7 น.เศษ" และคณะรัฐมนตรีเริ่มประชุม เวลา 9 นาฬิกา เมื่อถึงเวลาทั้งสองนั้น การโจมตีธรรมศาสตร์โดยกำลังตำรวจและมีอบฝ่ายขวาได้ดำเนินไปแล้ว ต่อให้มีการประกาศภาวะฉุกเฉินทันทีที่เริ่มประชุม ก็จะไม่มีความหมายต่อการฆ่าหมู่ที่ท่าพระจันทร์ สุรินทร์เขียนว่า "อาตมารีบขึ้นไปชั้น 4 ที่ห้องทำงานนายกรัฐมนตรี พบ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช นายกรัฐมนตรี ได้ดูภาพในหนังสือพิมพ์ ดาวสยาม และบ้านเมือง จึงเสนอ ความเห็นต่อนายกรัฐมนตรีว่าให้รีบประกาศภาวะฉุกเฉินห้ามชุมนุมทั่วประเทศ เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย" เห็นได้ชัดว่า ความคิดให้ประกาศภาวะฉุกเฉินของสุรินทร์ มาจากความต้องการป้องกันการชุมนุมประท้วงรัฐบาลของฝ่ายขวาที่กำลังจะมีขึ้น ไม่ใช่จากความต้องการจะปกป้องคุ้มครองการชุมนุมที่ธรรมศาสตร์แต่อย่างใด

ประการที่สอง ต่อเนื่องจากประการแรก สิ่งที่ชวนให้สะอึกใจที่สุดเมื่อกลับไปอ่านจดหมายสุรินทร์ คือ สุรินทร์และฝ่ายประชาธิปไตยเองไม่ได้แสดงให้เห็นว่าห่วงใยต่อการบุกโจมตีรัฐธรรมนูญของตำรวจ มากนัก ในความเป็นจริง เสนีย์ได้สั่งการให้อธิบดีตำรวจดำเนินการสอบสวนและจับกุมผู้กระทำความผิด "หมิ่นองค์รัชทายาท" เท่านั้นและตัวแทนศูนย์นิติศาสตร์ก็ได้ติดต่อเข้ามอบตัวแล้ว ด้วยเหตุนี้จึงไม่มีเหตุผลใดๆ ที่ตำรวจจะต้องใช้กำลังเข้าทำลายการชุมนุมที่ธรรมศาสตร์ สุรินทร์เล่าถึงการที่ชุมพล โลหะชาละ "เข้ามา รายงานในคณะรัฐมนตรีพร้อมกับร้องไห้โฮๆ" แต่เขาไม่ได้เล่าว่าเขาหรือใครในประชาธิปไตยเองตั้งคำถามว่า เหตุใดจึงต้องมีการบุกยึดธรรมศาสตร์ จับผู้ชุมนุมถึงกว่า 3 พันคน? ใครเป็นคนออกคำสั่งให้ทำเช่นนั้น?

ประเด็นนี้มีความสำคัญและเป็นสิ่งชอบธรรมที่จะยกขึ้นมาเพียงใด คุณได้จากเหตุการณ์เล็กๆหนึ่งที่เกิดขึ้นไม่ห่างจากการเขียนจดหมายของสุรินทร์เท่าไรนัก คือในวันที่ 7 กันยายน 2520 รัฐบาลธานินทร์ กรัยวิเชียร ได้ออก "แถลงการณ์เรื่องกรณีผู้ถูกจับกุมเนื่องจากเหตุการณ์ในวันที่ 6 ตุลาคม 2519" ฉบับหนึ่งเพื่อ "ชี้แจงข้อเท็จจริง" ในกรณีดังกล่าว (ที่รัฐบาลออกแถลงการณ์ก็เพราะก่อนหน้านั้น 2 วัน คดี 6 ตุลาได้ถูกนำขึ้นสู่ศาลเป็นครั้งแรก ผู้ต้องหา 19 คน - สุธรรม แสงประทุมและอีกบางคนในชุดนักโทษเค็ดขาดพร้อมครอบครัว - ถูกนำตัวไปที่ศาลทหารในกระทรวงกลาโหม และโดยที่ไม่มีใครคาดคิด มาก่อน ผู้คนหลายพันคน รวมทั้งช่างภาพสื่อมวลชน และผู้แทนองค์กรสิทธิมนุษยชนต่างประเทศ พร้อมใจกันไปฟังการพิจารณาคดีและให้กำลังใจผู้ต้องหา จนเบียดเสียดกันแน่นศาลและกระทรวงกลาโหม - ในทางปฏิบัติเป็นการชุมนุมทางการเมืองครั้งแรกหลังรัฐประหาร - สร้างความตกใจแก่รัฐบาลไม่น้อย) ส่วนหนึ่งของแถลงการณ์กล่าวว่า:

ในวันที่ 6 ตุลาคม 2519 รัฐบาลชุดก่อน (ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี) ได้จับกุมบุคคลที่ใช้กำลังและใช้อาวุธต่อสู้ขัดขวางเจ้าพนักงานซึ่งปฏิบัติตามหน้าที่ เพื่อก่อความวุ่นวายและเปลี่ยนแปลงรัฐบาล รวมทั้งร่วมกันฆ่าและพยายามฆ่าเจ้าพนักงานและผู้อื่น และในข้อหาอื่นๆซึ่งเป็นการผิดตามประมวลกฎหมายอาญาและกฎหมายอื่น เป็นจำนวนทั้งสิ้น 3,154 คน

ทันทีที่รัฐบาลธานินทร์ออกแถลงการณ์ฉบับนี้ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ได้ออก "คำชี้แจง" ออกมาตอบโต้ฉบับหนึ่ง ดังนี้:

ข้าพเจ้าขอชี้แจงว่า ในวันที่ 5 ตุลาคม 2519 ก่อนมีการปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ข้าพเจ้าในตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ได้สั่งให้ตำรวจดำเนินการสอบสวนและจับกุมเฉพาะแต่ผู้ต้องหาว่ากระทำความผิดฐานดูหมิ่นหรือแสดงความอาฆาตมาดร้ายต่อองค์รัชทายาท อันเป็นความผิดตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 112 แต่ฐานเดียวเท่านั้น ดังที่ข้าพเจ้าได้ชี้แจงแถลงให้ทราบทั้งทางวิทยุและโทรทัศน์ตอนค่ำวันที่ 5 ตุลาคม 2519 ส่วนความผิดฐานอื่นไม่ได้สั่ง

แต่ในการประชุมกรม.ในเช้าวันที่ 6 ตุลาคม นั้นเอง - ถ้าเราเชื่อตามจดหมายของสุรินทร์ มาสคิตต์ - ไม่ว่าตัวเสนีย์, หรือสุรินทร์, หรือพรรคประชาธิปไตย ไม่มีใครถามชุมพล โลหะชาละหรือศรีสุข มหิทธิเทพ (อธิบดีกรมตำรวจ) ว่าเหตุใดจึงใช้กำลังเข้าปราบปรามการชุมนุมในธรรมศาสตร์ในเมื่อ "ผู้ต้องหาว่า

กระทำความผิดฐานดูหมิ่นองค์รัชทายาท" ติดต่อเข้ามาอบตัวแล้ว? ใครสั่งให้ทำ? ที่ผ่านมาผมคิดว่าเราอ่านจดหมายสุรินทร์ในแง่ที่เป็นการเปิดโปง การเข้าไป "เล่นบทโศก" ในที่ประชุมกรม.ของชุมพล โดยมองข้ามความจริงไปว่าฝ่ายประชาธิปไตยเอง (รวมทั้งตัวสุรินทร์) ไม่ได้ตั้งข้อสงสัยหรือคัดค้านการที่ตำรวจใช้กำลังเข้าสลายการชุมนุมของนักศึกษาโดยตรง อันที่จริง เสนีย์และสุรินทร์ควรจะทำอย่างเที่เสนีย์เพิ่งมาทำใน "คำชี้แจง" ในต้นเดือนกันยายน 2520 ก็ยืนยันว่า "ความผิดฐานอื่นไม่ได้สั่ง" อาจจะแย้งได้ว่า จดหมายสุรินทร์ฉบับดังกล่าวมีถึงสมาชิกพรรคประชาธิปไตย จึงไม่ต้องการเล่าว่าตัวเองออกมาปกป้องการชุมนุมของนักศึกษาในที่ประชุมกรม.ในเช้าวันนั้น แต่ในจดหมายที่สุรินทร์เขียนถึง สุธรรม แสงประทุม ที่คุกบางขวางในเวลาไล่เลี่ยกัน (ลงวันที่ 17 ตุลาคม 2520) ก็กล่าวแต่เพียงว่า "อาตมาไม่พอใจเลยในการที่นิสิตนักศึกษาประชาชน ไม่ได้รับความเป็นธรรมและถูกกล่าวร้ายโดยปราศจากความจริง เรื่องภายในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีวันนั้น อาตมาพยายามที่จะให้ทุกอย่างเป็นไปตามความจริง แต่รัฐมนตรีพวกพรรคชาติไทยได้ต่อต้านคัดค้านอาตมาและร่วมแผนการปฏิวัติของพวกเขาอย่างชัดเจน" ซึ่งน่าจะหมายถึงการถกเถียงกันเรื่องจะประกาศใช้ภาวะฉุกเฉินหรือไม่มากกว่า (หรือมิเช่นนั้น ก็อาจจะหมายถึง แฉลงการณ์ที่ดูเหมือนจะมีการพยายามร่างกันขึ้น ในจดหมายถึงสมาชิกพรรค สุรินทร์กล่าวว่า "ตอนบ่ายประชุมคณะรัฐมนตรีต่อ มีการพิจารณาร่างแฉลงการณ์ ได้มีการแฉลงการณ์บางตอนไม่ตรงความจริง อาตมาเป็นผู้คัดค้านไม่ให้ออกแฉลงการณ์เท็จ" ผมไม่แน่ใจว่า สุดท้ายมีการออกแฉลงการณ์นี้หรือไม่ เพราะไม่เคยเห็น)

ในจดหมายถึงพรรคฉบับที่สองของสุรินทร์ มีตอนหนึ่งที่กล่าวว่า "พล.ต. ชาดิชชาย จึงได้ไปนำเอา พล.ต.ต.เจริญฤทธิ์ จารัสโรมรัน ผู้เป็นหัวหน้าลูกเสือชาวบ้านคนหนึ่งของฝ่ายชชด.เข้ามาในคณะรัฐมนตรีมาคัดค้านการประกาศภาวะฉุกเฉินและกล่าวว่าจะต้องปราบนักศึกษาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ให้สิ้นซาก นายกรัฐมนตรีพูดว่าไม่ได้ คุณจะเอาลูกเสือชาวบ้าน เอาประชาชนไปฆ่าประชาชนไม่ได้" และ "พล.ต. ประมาณ อดิเรกสาร หัวหน้าพรรคชาติไทย รมต.เกษตรฯแสดงความเห็นในคณะรัฐมนตรีว่า เป็นจังหวะและโอกาสที่ดีที่สุดที่จะปราบปรามให้ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยให้ถูกลบชื่อหายไปจากประเทศ" ซึ่งน่าจะเป็นเหตุการณ์เดียวกับที่จดหมายถึงพรรคฉบับแรกกล่าวอย่างสั้นๆว่า "วันนั้นได้มีผู้เสนอให้ฆ่านักศึกษา นายกรัฐมนตรีเป็นผู้คัดค้านไม่ให้กระทำ" แต่ทั้งสองกรณีเป็นการคัดค้านการใช้ลูกเสือชาวบ้านมากกว่า ไม่ปรากฏว่ามีการตั้งข้อสงสัยหรือคัดค้านการกระทำของตำรวจ ซึ่งอาจจะเป็นการแสดงให้เห็นลักษณะพาชื่อของเสนีย์และสุรินทร์ก็ได้ อย่างไรก็ตาม ผมยังคงเห็นว่าทั้งคู่น่าจะได้ยืนยันในวันนั้นอย่างเที่เสนีย์มายืนยันในภายหลัง ว่า "ความผิดฐานอื่นไม่ได้สั่ง"

ความจริงก็คือ ในเช้าวันที่ 6 ตุลาคม 2519 นั้น กำลังตำรวจประเภทต่างๆ ได้บุกเข้าโจมตีการชุมนุมที่ธรรมศาสตร์โดยไม่ได้รับคำสั่งใดๆจากรัฐบาล ปัญหาที่เราต้องพิจารณาต่อไปคือ ใครเป็นผู้สั่ง? และสั่งเพื่อผลประโยชน์ของใคร? กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ ใครเป็นผู้บงการ?

ใครสั่ง/ใครบงการ บุกธรรมศาสตร์?

สิ่งที่บุกเข้าโจมตีผู้ชุมนุมในธรรมศาสตร์ในเช้าวันที่ 6 ตุลาคม 2519 ถ้าจะแบ่งแบบกว้างที่สุด ประกอบด้วย 2 พวก คือ มีเครื่องแบบกับไม่มีเครื่องแบบ พวกไม่มีเครื่องแบบอย่างน้อยได้แก่ลูกเสือชาวบ้าน (สังเกตจาก "ผ้าพันคอพระราชทาน") และน่าจะกระหิ๊งแดง (สังเกตจากบุคลิกท่าทาง) นอกจากนี้มีผู้ตั้งข้อสังเกตว่าหลายคนอาจจะเป็นเจ้าหน้าที่หรืออดีตเจ้าหน้าที่ทหารตำรวจนอกเครื่องแบบ เช่น มีเพื่อนผมบางคนแสดงความเห็นว่า ลักษณะทารุณกรรมที่พวกนี้กระทำเช่นตอกลิ้ม เผาทั้งเป็น แจวนคอแล้วประทุษร้ายศพ คล้ายกับวิธีการที่ทหารอเมริกันหรือคนพื้นเมืองที่ทหารอเมริกันฝึก กระทำในสงครามเวียดนาม ถ้าเป็นชาวบ้านธรรมดาไม่น่าจะมีจิตใจเข็มเกรียมพอจะทำเช่นนั้นได้ ในความเป็นจริง ทารุณกรรมต่างๆที่นิยาม 6 ตุลาในความทรงจำของคนทั่วไป เป็นฝีมือของพวกไม่มีเครื่องแบบนี้มากกว่าพวกมีเครื่องแบบ อย่างไรก็ตาม ถ้าฟังพวกไม่มีเครื่องแบบที่มีอาวุธไม่มาก ไม่สามารถจะสลายการชุมนุมในวันนั้นได้ พวกมีเครื่องแบบเป็นผู้โจมตีสังหารหมู่ด้วยอาวุธหนักเบาครบเครื่องก่อน เปิดทางให้พวกไม่มีเครื่องแบบทำทารุณกรรม

ขณะเด่นที่สุดของกำลังติดอาวุธในเครื่องแบบที่ลงมือปราบปรามการชุมนุมของนักศึกษาประชาชนในกรณี 6 ตุลา ซึ่งตรงข้ามกับกรณี 14 ตุลาและ 17 พฤษภาคม คือ มีแต่ตำรวจไม่มีทหาร ถ้าดูจากหลักฐานต่างๆที่มีอยู่ รวมทั้งคำให้การของพยานที่เป็นตำรวจในคดี 6 ตุลา จะพบว่ากำลังตำรวจแทบทุกหน่วยถูกระดมมาใช้ในการโจมตีธรรมศาสตร์ ทั้งนครบาล (ตั้งแต่จาก สน. ถึงแผนกออาวุธพิเศษ หรือ "สวาท"), สันติบาล, กองปราบปราม โดยเฉพาะตำรวจแผนกปราบจลาจล ("คอมมานโด") 200 คนภายใต้ส้าง บุนนาค และตำรวจพลร่มตระเวนชายแดน จากค่ายนเรศวร หัวหิน สองหน่วยหลังนี้ผมเข้าใจว่าน่าจะเป็นกำลังหลักในการโจมตี ขอให้เรามาพิจารณาอย่างใกล้ชิดยิ่งขึ้น

ตำรวจปราบจลาจลและส้าง บุนนาค

ตำรวจปราบจลาจลเป็นแผนกหนึ่ง (แผนก 5) ของกองกำกับการ 2 กองปราบปราม พ.ต.ท.ส้าง บุนนาค เป็นรองผู้กำกับการ 2 คนหนึ่ง เขาให้การแก่ศาลทหารว่า ได้รับคำสั่งจากพล.ต.ต.สุวิทย์ โสคติทัต ผู้บังคับการกองปราบปราม เมื่อเวลาตีหนึ่งของคืนวันที่ 5 ตุลาคม 2519 ให้นำกำลังตำรวจปราบจลาจลไป "รักษาความสงบที่บริเวณท้องสนามหลวงและหน้ามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์" เขาจัดกำลังได้ประมาณ 200 คน นำไปถึงธรรมศาสตร์เมื่อเวลาตีสาม ต่อมาเวลาประมาณ 8 นาฬิกา ก็ได้รับคำสั่งจากอธิบดีกรมตำรวจ "ให้เข้าไปทำการตรวจค้นจับกุมและให้ใช้อาวุธปืนได้ตามสมควร" (อย่างไรก็ตาม "ที่ข้าฯได้รับคำสั่งให้ใช้อาวุธได้จากอธิบดีตำรวจนั้น ได้รับคำสั่งโดยมีนายตำรวจมาบอกด้วยวาจา จำนายตำรวจนั้นไม่ได้ว่ามียศเป็นอะไร...มาบอกกันหลายคน")

ขณะที่ส้าง ทั้งในคำให้การต่อศาลทหารและในบันทึกความทรงจำเกี่ยวกับ 6 ตุลาที่เขาเผยแพร่หลังจากนั้น (เช่นในส่วนที่เกี่ยวกับป๊วย อึ้งภากรณ์เมื่อเร็วๆนี้) พยายามเสนอภาพตัวเองว่าเป็นเพียงเจ้าพนักงานที่ปฏิบัติตามหน้าที่โดยปกติตามกฎหมายและตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชา คำให้การและบันทึกความจำของเขาเองมีช่องโหว่และจุดที่ขัดแย้งกันเอง ซึ่งชวนให้สงสัยได้ว่าพฤติกรรมของเขาในวันนั้นมีเบื้องหลัง

ทางการเมือง คือ มีความเป็นไปได้ที่เขาจะเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มพลังฝ่ายขวาที่มุ่งกวาดล้างทำลาย ขบวนการนักศึกษาเพื่อปูทางไปสู่การรัฐประหาร

สล้างอ้างว่าในคืนวันที่ 5 ตุลาคม 2519 เวลาประมาณห้าทุ่มครึ่ง เขาเดินทางไปยังเหตุการณ์บริเวณ สนามหลวงหน้ามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ด้วยตัวเอง โดยแต่งกายนอกเครื่องแบบ แล้วจู่ๆในระหว่างที่เดิน อยู่บริเวณหน้าประตูมหาวิทยาลัยด้านวัดมหาธาตุ ก็มี "ผู้หญิง 3 คนซึ่งข้าฯไม่เคยรู้จักมาก่อนมาพบข้าฯ... บอกข้าฯว่าเขาเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์...บอกว่าในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีการแสดงละคร การเมืองดังกล่าวซึ่งน่าจะทำให้เกิดเหตุร้ายขึ้นได้ ทางตำรวจไม่ดำเนินการอย่างไรบ้างหรือ" เขาจึงพาทั้ง สามไปรายงานพล.ต.ต.สุวิทย์ โสคติทัต เพื่อให้ปากคำที่กองปราบ แล้วจึงเดินทางไปแผนก 5 "เพื่อเตรียม กำลังตามคำสั่งพล.ต.ต.สุวิทย์" จัดกำลังได้ 200 คนนำกลับมาที่ธรรมศาสตร์

นี่เป็นความบังเอิญอันเหลือเชื่อ อย่าลืมนั่นเป็นเวลาใกล้เที่ยงคืน สล้างไม่ได้แต่งเครื่องแบบ "อาจารย์ธรรมศาสตร์" ทั้งสามจะรู้ได้อย่างไรว่าเขาเป็นใคร? (สล้างอ้างว่า "เชื่อว่าคงมีอาจารย์คนใดคนหนึ่งรู้จักหน้าข้าฯ") อย่าว่าแต่ "อาจารย์" ทั้งสามไปทำอะไรคิดค้นที่เที่ยงคืนขนาดนั้นในบริเวณนั้น? ยิ่งถ้าไม่ พอใจการแสดงละครของนักศึกษาทำไมไม่ไปแจ้งความที่ สน.สักแห่งตั้งแต่กลางวัน หรือตั้งแต่วันที่ 4 ซึ่งเป็นวันแสดงละคร กลับมาเดินท่อมๆในยามวิกาลให้เจอสล้างโดยบังเอิญเพื่อร้องเรียนได้เช่นนั้น?

เรื่องประหลาดของสล้างในวันที่ 5 ตุลาคม ยังมีอีก: ในระหว่างตอบคำถามโจทก์ในศาลทหาร เขา ไม่ยอมเล่าถึงการกระทำอย่างหนึ่งของตัวเอง จนกระทั่งเมื่อทนายจำเลยซักค้าน จึงได้ยอมรับว่า หลังจากพา "อาจารย์ธรรมศาสตร์" ทั้งสามไปให้ปากคำที่กองปราบ แต่ "ก่อนที่ข้าฯจะนำเอาคำสั่งตำรวจ 200 คน ออกไปปฏิบัติการณ์นั้น ข้าฯได้ไปพบหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมชที่บ้านในซอยเอกมัยก่อน ข้าฯไปเองไม่มีใครสั่งให้ไป ข้าฯไปดูความเรียบร้อยของผู้ใต้บังคับบัญชาของข้าฯ"

อย่าลืมน่าขณะนั้น (ตี 1-2) ตามคำให้การของเขาเอง สล้างอยู่ภายใต้ "คำสั่งพล.ต.ต.สุวิทย์" ให้นำ กำลังไปที่ธรรมศาสตร์ แต่แทนที่จะรีบไปปฏิบัติตามคำสั่งผู้บังคับบัญชา กลับเถลไถลแวะไปบ้านเสนีย์โดย "ไม่มีใครสั่งให้ไป" เพียงเพื่อ "ดูความเรียบร้อยของผู้ใต้บังคับบัญชา" ทนายจำเลยเสนอเป็นนัยยะว่าแท้จริง สล้างไปเพื่ออาสา นำกำลังไปปราบนักศึกษา (ในฐานะของความเป็นฝ่ายขวา แบบเดียวกับที่จำลอง ศรีเมือง และพวก "ยังเตอร์ก" เคยแอบเข้าพบเสนีย์ที่บ้านเพื่อเรียกร่องทางการเมืองในปีนั้น) แต่สล้างปฏิเสธ "โดย ส่วนตัว ข้าฯไม่ได้ขออนุญาตต่อท่านนายกรัฐมนตรีนำกำลังออกปฏิบัติการ" อย่างไรก็ตาม เขากล่าวว่า "ได้ พบกับนายกรัฐมนตรีและเล่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นให้ฟังด้วย เมื่อข้าฯได้เล่าเหตุการณ์ให้ท่านนายกรัฐมนตรีฟัง แล้ว ท่านได้บอกกับข้าฯว่า เรื่องนี้สั่งการไปทางอธิบดีกรมตำรวจแล้ว ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมชไม่ได้สั่งอะไร เป็นพิเศษแก่ข้าฯในขณะนั้น" ซึ่งชวนให้สงสัยว่าคนระดับนายกรัฐมนตรีจะต้องมาชี้แจงให้นายตำรวจระดับ รองผู้กำกับที่แวะมาหาตอนตีสองโดยไม่บอกล่วงหน้าและเป็นการส่วนตัวทำไม?

ในบันทึก "กรณีเหตุการณ์ 6 ตุลาคมที่เกี่ยวข้องกับดร.ป๋วย" ที่สล้างเผยแพร่ในโอกาสการถึงแก่ กรรมของป๋วย อึ้งภากรณ์เมื่อเร็วๆนี้ เขาเล่าว่าในวันที่ 6 ตุลา หลังจากนักศึกษาในธรรมศาสตร์ "มอบตัว" ต่อตำรวจแล้ว เขา "ได้รับวิทยุจากผู้บังคับการกองปราบฯ...สั่งการให้ผมเดินทางไปทำเนียบรัฐบาลโดย

ด่วน เนื่องจากประชาชนที่ไม่พอใจรัฐบาลในขณะนั้นบุกเข้าไปในทำเนียบ โดยมีคำสั่งให้รักษาความปลอดภัยหรือหาทางพาท่านนายกฯม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ออกจากทำเนียบรัฐบาลให้ได้" เมื่อไปถึงทำเนียบ "ทราบว่า ๗ นายฯมีความประสงค์จะลาออก เพื่อให้เกิดความสงบสุข มีส.ส.ส่วนหนึ่งเห็นด้วย อีกส่วนหนึ่งไม่เห็นด้วย ตัวคุณสรารุช นิยมทรัพย์ (เลขาธิการนายกรัฐมนตรี) ก็ถูกคุมขังอยู่ ไม่กล้านำไปลาออกที่พิมพ์เสร็จแล้วไปเสนอนายกฯ"

สลับอ้างต่อไปว่า :

“หลังจากหารือกับคุณสรารุช, ม.ล.เสรี ปราโมช กับพวก ส.ส. เห็นด้วยกับการคลี่คลายสถานการณ์ โดยให้ท่านนายกฯลาออก ได้ข้อยุติดังนี้

- 1.มอบหมายให้ผมเป็นผู้นำไปลาออกไปให้นายกฯลงนาม
- 2.จัดรถปราบจลาจลมาจอดหน้าทำเนียบเพื่อให้ท่านนายกฯประกาศลาออกต่อหน้าประชาชนที่บุกเข้ามาในทำเนียบ
- 3.จัดกำลังคุ้มกันนายกรัฐมนตรีไปที่บก.ร่วมซึ่งตั้งอยู่ในบก.สูงสุด (เสือป่า) ปัจจุบันนี้ เพื่อร่วมกันพิจารณาคลี่ยุทธศาสตร์

“เมื่อได้รับการขอความร่วมมือและเห็นว่าเป็นทางเดียวที่ดีที่สุด คือให้ผู้นำ ทั้ง 2 ฝ่าย คือท่านนายกฯและฝ่ายทหารได้เจรจาหรือแก้ไขร่วมกันก็คงจะเป็นประโยชน์ ผมจึงได้ปฏิบัติ

“ผลการปฏิบัติการกิจที่ได้รับมอบหมาย ดำเนินการไปได้ด้วยความเรียบร้อย...”

เป็นเรื่องประหลาดที่นายตำรวจระดับรองผู้กำกับการจะมีบทบาทมากมายเพียงนี้ ถึงขนาดที่ทั้งทำเนียบรัฐบาลไม่มีใครเหมาะสมพอจะ "เอาไปลาออกไปให้นายกฯลงนาม" และ "น่านายกฯไปพบกับคณะทหาร" ต้องพึ่งพาให้เขาทำ ตั้งแต่ไปพบอาจารย์ธรรมศาสตร์ที่เห็นเหตุการณ์ละคร "แขวนคอ" โดยบังเอิญกลางดึกที่สนามหลวง, นำไปให้ปากคำที่กองปราบฯ, แล้วได้รับคำสั่งให้ไปจัดกำลังไป "รักษาความสงบ" ที่ธรรมศาสตร์, เวะไปบ้านนายกรัฐมนตรีในซอยเอกมัยตอนตีสอง, ปฏิบัติการที่ธรรมศาสตร์, เดินทางไปทำเนียบ จัดการให้นายกฯเซ็นไปลาออกแล้วพาไปพบผู้นำทหาร - บทบาทของสลับ บุณนาคในวันที่ 6 ตุลาคม 2519 มีมากมายอย่างน่าอัศจรรย์ใจ แน่แน่นอนว่าบทบาทของเขาในวันนั้นยังไม่หมดเท่านี้ ก่อนจะหมดวัน เขายัง "ได้รับคำสั่ง" ให้ไปปฏิบัติการที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งทำให้เขามีชื่อเสียงที่ไม่อาจลบล้างได้จนทุกวันนี้:

“ประมาณ 2 ทุ่ม (ของวันที่ 6 ตุลาคม 2519) ได้ขออนุญาตกลับบ้านถนนแจ้งวัฒนะ เพื่ออาบน้ำและเปลี่ยนเครื่องแต่งกาย เนื่องจากไม่ได้กลับบ้านมา 3-4 วันแล้ว ระหว่างที่เดินทางมาถึงสี่แยกบางเขน ได้รับวิทยุสั่งการโดยตรงจาก พล.ต.ต.สงวน คล่องใจ ผู้บังคับการกองปราบฯให้รีบเดินทางไปที่สนามบินดอนเมืองโดยด่วนที่สุดเพื่อป้องกันช่วยเหลือ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ให้รอดพ้นจากการทำร้ายจากกลุ่มประชาชนพวกนวพลและกระหิงแดงให้ได้ จึงได้รับเดินทางไปปฏิบัติหน้าที่ตามคำสั่ง....

“กระผมจึงได้รับเดินไปที่คร.ป่วยที่กำลังโทรศัพท์อยู่ โดยบอกว่า อาจารย์ครับเข้าไปโทรข้างใน พุด 2 ครั้ง ท่านก็ยังพยายามต่อ โทรศัพท์อยู่ ผมจึงปิดโทรศัพท์จากมือถือท่านและกระซอกท่านเพื่อนำเข้าไปในห้องของท่านอากาศยาน เมื่อเข้าไปในห้องและเห็นว่าปลอดภัยแล้ว จึงกราบท่านและแนะนำตัวว่าผมเป็นลูกศิษย์ท่านที่ธรรมศาสตร์ ที่ได้แสดงกิริยารุนแรงกับอาจารย์ก็เพื่อแสดงให้กลุ่มพลังข้างนอกเข้าใจว่าผมไม่ใช่พวกเดียวกับอาจารย์ ดร.ป่วยได้บอกกับพวกผมและเจ้าหน้าที่ทำอากาศยาน สุลกากร ตม. ว่าที่ต้องโทรก็เพราะไม่มีเงินติดตัวมาเลย...เจ้าหน้าที่หลายนายได้บอกว่าเป็นลูกศิษย์และมีหลายคนรวบรวมเงินมอบให้อาจารย์ ท่านก็รับไป...”

บันทึกดังกล่าวของส้างได้รับการตอบโต้จากนักวิชาการบางคน รวมทั้งผมด้วย (ส้างเริ่มเผยแพร่เหตุการณ์ที่ดอนเมืองเวอร์ชันนี้ในปี 2534) ทุกคนใช้วิธีอ้างความทรงจำของอาจารย์ป่วยเองทั้งที่อยู่ในบทความ "ความรุนแรงและรัฐประหาร 6 ตุลาคม 2519" และที่อาจารย์เล่าให้ลูกชายฟัง ซึ่งมีแต่กล่าวถึงการที่ส้าง "ตรงเข้ามาจับผู้เขียน [ป่วย] โดยที่กำลังพูดโทรศัพท์อยู่ ได้ใช้กริยาหยาบคายตบหูโทรศัพท์วิ่งไปแล้วบริภาษผู้เขียนต่าง ๆ นานา บอกว่าจะจับไปหาอธิบดีกรมตำรวจ ผู้เขียนก็ไม่ได้โต้ตอบประการใด" ไม่มีตอนใดที่บอกว่าส้างได้กราบขอโทษ "ที่ได้แสดงกิริยารุนแรงกับอาจารย์ก็เพื่อแสดงให้กลุ่มพลังข้างนอกเข้าใจว่าผมไม่ใช่พวกเดียวกับอาจารย์" เลย

อย่างไรก็ตาม การตอบโต้แบบนี้ ถึงที่สุดแล้ว เป็นการใช้ความทรงจำของคนหนึ่งไปหักล้างกับความทรงจำของคนหนึ่ง และแม้ว่าคนทั่วไปอาจจะเลือกที่จะเชื่อป่วยมากกว่า (ดังที่ผมเขียนว่า "ถ้าจะให้เลือกระหว่างอาจารย์ป่วยกับส้าง บุนนาค ว่าใครพูดความจริงถึงสิ่งที่เกิดขึ้นที่ดอนเมือง ผมเลือก อาจารย์ป่วยโดยไม่ลังเล") แต่หากส้างยืนยันกรณใน "ความทรงจำ" ของตัวเอง แม้ว่าจะฟังดูเหลือเชื่อเพียงใด ในระยะยาวก็ยากจะพิสูจน์ได้ว่าอะไรคือความจริง จนกระทั่งเมื่อไม่กี่วันมานี้ ผมพบว่าเรามี "บุคคลที่สาม" ที่สามารถเป็น "พยาน" พิสูจน์ได้ว่า "ความทรงจำ" ของส้างเกี่ยวกับ 6 ตุลา รวมทั้งที่เกี่ยวกับอาจารย์ป่วยที่ดอนเมือง เป็นสิ่งที่เชื่อถือไม่ได้เลย

"บุคคลที่สาม" ที่ว่านี้ก็คือ ตัวส้าง บุนนาค เอง!

เพื่อที่จะเขียนบทความชุดนี้ ผมได้กลับไปอ่านคำให้การต่อศาลทหารของพยานโจทก์ทุกคนในคดี 6 ตุลา (ซึ่งผมเป็นจำเลยคนหนึ่ง) อย่างละเอียด รวมทั้งของส้าง บุนนาคด้วย ผมพบว่าส้างได้ให้การเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่ดอนเมืองแตกต่างกับที่เขาเข้ามาเขียนถึงในระยะไม่กี่ปีนี้อย่างมาก ดังนี้:

“เย็นวันที่ 6 ต.ค. 19 ข้าฯไม่ได้ไปห้ามสายการบินสิงคโปร์แอร์ไลน์ไม่ให้ทำการบิน หรือเลื่อนเวลาทำการบินออกไป ข้าฯไปเพราะได้รับทราบข่าวจากสถานีวิทยุยานเกราะออกข่าวว่าคือเครื่องบินขึ้น ภารณ์ จะเดินทางออกนอกประเทศไทยโดยทางเครื่องบินที่ดอนเมือง และมีประชาชนจำนวนมากได้ติดตามไปที่สนามบินดอนเมืองเพื่อเข้าทำการแย่งตัวเพื่อจะทำร้าย ข้าฯ จึง ไปและกันให้คือเครื่องบินป่วยไปอยู่เสียที่ชั้นล่างของทำอากาศยานกรุงเทพ เพื่อให้ห่างจากฝูงคนที่เข้าไปทำร้าย จนทำให้คือเครื่องบินป่วยรอดชีวิตอยู่ได้จนถึงบัดนี้...ในวันนั้นข้าฯไปเพียงคนเดียว ไม่มีกำลังตำรวจไปด้วย ในวันนั้นข้าฯยังพูดกับคือ

เตอร์ป่วยว่า มหาวิทยาลัยกำลังยุ่งอยู่ทำไมท่านจึงหนีออกนอกประเทศเอาตัวรอดแต่เพียงคนเดียว ขณะที่พุดมีคนอื่นได้ยื่นกันหลายคน เพราะข้าฯมีความเห็นว่าขณะนั้นคือกเตอร์ป่วยควรจะอยู่อย่างยิงถ้ามีความรับผิดชอบในฐานะที่เป็นผู้ใหญ่ คือกเตอร์ป่วยไม่ได้ขอพุดโทรศัพท์กับนายตำรวจชั้นผู้ใหญ่และข้าฯก็ไม่ได้กระซอกโทรศัพท์มาเสียจากคือกเตอร์ป่วย”

ยกเว้นเรื่องที่ส้างอ้างว่าช่วยไม่ให้ป่วยถูกฝูงชนทำร้ายแล้ว จะเห็นว่าคำให้การปี 2521 กับบันทึกปี 2542 มีสาระและน้ำเสียงที่ตรงข้ามกันโดยสิ้นเชิงที่สำคัญที่สุดคือการที่ส้างปฏิเสธอย่างชัดเจนชด้อยชดคำในศาลเมื่อปี 2521 ว่า "ไม่ได้กระซอกโทรศัพท์มาเสียจากคือกเตอร์ป่วย" แต่มายอมรับในปี 2542 (2534) ว่า "ปิดโทรศัพท์จากมือท่านและกระซอกท่านเพื่อนำเข้าไปในห้อง"

แสดงว่าส้างให้การเท็จต่อศาลทหาร (ซึ่งเป็นความผิดทางอาญา นำเสียค่าที่อาชญากรรมสิ้นสุดเสียแล้ว)

ขณะเดียวกันทัศนคติของส้างต่อป่วยที่แสดงออกในคำให้การปี 2521 น่าจะใกล้เคียงกับความรู้ลึกของเขาสมัย 6 ตุลาคมกว่า ("ทำไมท่านจึงหนีออกนอกประเทศเอาตัวรอดแต่เพียงคนเดียว..." ฯลฯ) ซึ่งแสดงว่า ข้ออ้างในปีหลังที่ว่าเขา "กราบ" ป่วยก็ดี ช่วยเหลือในการเรียไรเงินให้ก็ดี เป็นเรื่องโกหก และสุดท้าย การที่ส้างมาอ้างเมื่อเร็วๆ นี้ว่า "ไปดอนเมืองเพราะ "ได้รับวิทยุสั่งการโดยตรงจาก...ผู้บังคับการกองปราบฯ" ก็น่าจะไม่จริงอีกเช่นกัน เพราะในปี 2521 เขาเองบอกว่า "ไปเพราะได้รับทราบข่าวจากสถานีวิทยุยานเกราะออกข่าวว่าคือกเตอร์ป่วย อังภากรณ์ จะเดินทางออกนอกประเทศไทย"

การที่ส้างยอมรับออกมาเองในปี 2521 ว่า เขาได้พุดจากกล่าวหาใส่หน้าป่วยว่า "หนีออกนอกประเทศเอาตัวรอดแต่เพียงคนเดียว" ไม่สมกับ "ฐานะที่เป็นผู้ใหญ่" เช่นนี้ มีความสำคัญอย่างมาก อย่าลืมน่าว่าขณะนั้นส้างเป็นเพียงรองผู้กำกับการยศพันตำรวจโทอายุ 40 ปี ถึงกับกล้าต่อว่าป่วยซึ่งอายุ 60 ปีและมีฐานะระดับอธิบดีกรม (ความจริงสูงกว่าเพราะอธิการบดีเป็นตำแหน่งโปรดเกล้าฯแต่งตั้ง) ในระบบราชการต้องนับว่าเป็นการบังอาจเสียมารยาทอย่างร้ายแรงเข้าข่ายผิดวินัย ในลักษณะเดียวกับที่ สุรินทร์ มาศดิตถ์ กล่าวถึงพฤติกรรมของ พล.ต.ต. เจริญฤทธิ์ จำรัส โรมรัน ในที่ประชุมกรม.ในเช้าวันนั้น ("บังอาจได้ นายกรัฐมนตรี...ตำรวจยศพลตำรวจตรียิ่งกล้าเถียงนายกรัฐมนตรีถึงในที่ประชุมคณะรัฐมนตรี") ความ "กล้า" แสดงออกของส้างขนาดนี้ชี้ให้เห็นอย่างไม่เป็นที่ยอมรับเลยว่า ที่เขารับไปดอนเมืองเพราะได้ฟังการ "ออกข่าว" (ชี้นำ?) จากยานเกราะนั้น จะต้องมิจุดมุ่งหมายเพื่อหวังจะยับยั้งการลี้ภัยของป่วยอย่างแน่นอน เมื่อบวกกับความจริง ซึ่งเขาให้การเท็จต่อศาลแต่เพียงมายอมรับในปี 2534 ที่ว่าเขาได้ "ปิดโทรศัพท์ออกจากมือ" และ "กระซอก" ตัวป่วย ซึ่งเป็นเรื่องผิดทั้งทางวินัยและทางอาญา เราก็น่าจะสรุปได้ (เช่นเดียวกับที่สุรินทร์สรุปได้เมื่อเห็นพฤติกรรมของเจริญฤทธิ์: "พวกนี้ต้องวางแผนการปฏิวัติไว้แล้ว และเชื่อแน่ว่าพวกเขาแล้วต้องสำเร็จแน่") ว่าในวันที่ 6 ตุลาคม 2519 ส้างไม่ได้เป็นเพียงเจ้าพนักงานที่ทำตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชา แต่เป็นหนึ่งในการระดมกำลังของฝ่ายขวาเพื่อทำลายขบวนการนักศึกษาและทำรัฐประหาร

ข้อสรุปเช่นนี้ ทำให้เราสามารถอธิบายได้ว่าทำไมในวันนั้นสล้าง บุนนาคจึงมีบทบาทอย่างมากมาย ในลักษณะ "วิ่งรอก" ทั่วกรุงเทพฯ - จากการไปพบ "อาจารย์ธรรมศาสตร์" 3 คนที่สนามหลวงอย่าง "บังเอิญ" ตอนใกล้เที่ยงคืน, นำมาให้ปากคำที่กองปราบปราม, แล้วไปจัดเตรียมกำลังตำรวจปราบจลาจล, ไปบ้านเสนีย์ชอยเอกมัยตอนตีสอง โดย "ไม่มีใครสั่งให้ไป", กลับมานำกำลังตำรวจปราบจลาจลไป ธรรมศาสตร์, ทำการปราบปรามผู้ชุมนุม, ไปทำเนียบรัฐบาล, เอาใบลาออกไปให้เสนีย์ลงนามแล้วพาไป พบผู้นำทหารที่สนามเสือป่า, จนถึงการไปสกัดกั้นป้อมที่คอนเมืองเมื่อได้ข่าวจากยานเกราะในที่สุด. ขณะนั้น เฉพาะกองกำลังการ 2 กองปราบปราม ก็มีรองผู้กำกับถึง 6 คน และเฉพาะแผนก 3 (รถวิทยุศูนย์ รวมข่าว) และแผนก 5 (ปราบจลาจล) ที่สล้างคุมอยู่ ก็มีรองผู้กำกับอื่นช่วยดูแลด้วยอีก 2 คน ทุกคนแม้แต่ตัว ผู้กำกับการ (พ.ต.อ.จิระ ศรีอสุวรรณ) ก็ดูจะไม่มียบทบาทในวันนั้นมากเท่าสล้าง

ผมได้เสนอความเห็นข้างต้นว่า สล้างและตำรวจปราบจลาจล 200 คนที่เขาคุมเป็นหนึ่งในสองกำลัง หลักที่บุกเข้าโจมตีธรรมศาสตร์ ขอให้เรามาพิจารณากำลังหลักอีกกลุ่มหนึ่ง

ตำรวจพลร่มตระเวนชายแดน

"ตำรวจพลร่ม" หรือชื่อที่เป็นทางการว่า กองกำลังการสนับสนุนทางอากาศตำรวจตระเวนชายแดน ขึ้นอยู่กับกองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน ตามคำให้การของ ส.ต.อ.อากาศ ชมภูจักร พยาน โจทก์คดี 6 ตุลา เขาและตำรวจพลร่มอย่างน้อย 50-60 คนจากค่ายตำรวจพลร่มนเรศวรมหาราช หัวหิน ได้รับคำสั่งเมื่อ เวลาตี 2 ของวันที่ 6 ตุลาคม 2519 ให้เดินทางมากรุงเทพฯ โดยที่ "ขณะนั้นข้าฯยังไม่ทราบว่าที่ได้รับคำสั่ง ให้เดินทางไปครั้งนี้เพื่อจุดประสงค์อะไร"

พวกเขาขึ้นรถบรรทุก 2 คัน รถจี๊ปเล็ก 1 คัน เดินทางถึงกองบัญชาการ ตชด.ถนนพหลโยธินเวลา 6 นาฬิกา รับประทานข้าวห่อ 15 นาที แล้วเดินทางต่อมายัง โรงแรมรอยัล รองผู้กำกับการที่ควบคุมการ เดินทางมาจากหัวหินจึงได้ "แจ้งสถานการณ์พร้อมวิธีที่จะปฏิบัติให้ทราบ โดยแจ้งว่าที่ให้มาที่นี่ก็เพื่อมา รักษาสถานการณ์ภายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์" เขากล่าวว่า "ที่นำกำลังมา 50-60 คนเป็นเฉพาะตำรวจ ในหน่วยที่ข้าฯประจำอยู่เท่านั้น...ข้าฯไม่ทราบว่าจะมีตำรวจตระเวนชายแดนหน่วยอื่นไปปฏิบัติการด้วย หรือไม่"

ภาพถ่ายเหตุการณ์ 6 ตุลาหลายภาพที่แสดงให้เห็นคนในเครื่องแบบคล้ายทหารถืออาวุธปืนขนาดใหญ่ (ปืนไร้แรงสะท้อนถอยหลัง หรือ ปรส.) และปืนครก กำลังทำท่าโจมตีเข้าไปในมหาวิทยาลัย คือภาพ ของตำรวจตระเวนชายแดนนั่นเอง ("อาวุธปืนในภาพที่มีคนแบกอยู่กับอาวุธปืนที่ติดกล้องเล็งขนาดใหญ่ นั้น เป็นอาวุธปืน ปรส. ภาพตำรวจที่แบกอาวุธปืน ปรส.นั้นเป็นตำรวจตระเวนชายแดน", ส.ต.อ.อากาศ ให้ การ)

ถ้านับจำนวนตำรวจหน่วยพลร่มเฉพาะในสังกัดเดียวกับ ส.ต.อ.อากาศ ที่เข้าร่วมปฏิบัติการ 50-60 คน รวมกับตำรวจปราบจลาจล 200 คนที่สล้าง บุนนาคนำมา และตำรวจแผนกออาวุธพิเศษ หรือหน่วย "สวาท" ทั้งแผนกอีก 45 คน (ตามคำให้การในคดี 6 ตุลาของ พ.ต.ต.สพรั่ง จุลปาธารณ์ สารวัตร ประจำแผนก

ซึ่งขึ้นต่อกองกำกับการสายตรวจและปฏิบัติการพิเศษ กองบัญชาการตำรวจนครบาล) ก็เท่ากับว่าในเช้าวันนั้นเฉพาะกำลังส่วนที่ติดอาวุธหนักและร้ายแรงที่สุดของกรมตำรวจ 3 หน่วยนี้ที่ถูกใช้ในการโจมตีก็มีถึง 300 คน ถ้ามีตำรวจตระเวนชายแดนหน่วยอื่นนอกจากหน่วยพลร่มเข้าร่วมด้วย ตัวเลขนี้ก็จะสูงขึ้นและ "อำนาจการยิง" (fire power) ก็ย่อมเพิ่มขึ้นอีกมาก นอกจากนี้ยังมีตำรวจจาก สน.และหน่วยงานอื่นๆ อีกไม่ทราบจำนวนแต่ น่าจะเป็นไปได้ที่มีตั้งแต่ 50 ถึง 100 คน (ผมคิดว่านี่เป็นการประเมินแบบต่ำที่สุดแล้ว) รวมแล้วแสดงว่ามีตำรวจอย่างต่ำ 400 คน

เมื่อเปรียบเทียบกับผู้ชุมนุม ที่ถูกจับได้ 3,000 คน และที่หนีไปได้ซึ่งน่าจะไม่เกิน 1,000-2,000 คน (ประเมินแบบสูง) ก็หมายความว่า สัดส่วนของตำรวจต่อผู้ชุมนุมอยู่ในระดับที่สูงมากในฝ่ายตำรวจ คือ ตำรวจ 1 คนพร้อมอาวุธครบครันสำหรับผู้ชุมนุมเพียง 10-12 คน โดยที่ส่วนใหญ่ที่สุดของผู้ชุมนุมเป็นเพียงนักศึกษา และแทบทุกคนไม่มีอาวุธ และนี่ยังไม่นับรวมพวกไม่ใส่เครื่องแบบ (ลูกเสือชาวบ้าน, กระจังแดง, ฯลฯ) ที่เข้าร่วม "ปฏิบัติการ" กับตำรวจด้วย

เฉพาะการเปรียบเทียบตัวเลขง่ายๆแบบนี้ก็เห็นได้ชัดว่ากรณี 6 ตุลา เป็นการ "ล้อมปราบ" หรือ "รุมทำร้าย" อย่างแท้จริง

ขอให้เรากลับมาพิจารณาดำรวจพลร่มตระเวนชายแดนกันต่อ ตำรวจพลร่มเป็นหน่วยงานระดับกองกำกับการ (sub-division) ของกองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน มีชื่อทางการว่า "กองกำกับการสนับสนุนทางอากาศ" เราไม่มีหลักฐานว่าตำรวจตระเวนชายแดนหน่วยอื่นได้ถูกระดมเข้าร่วมในการโจมตีด้วยหรือไม่ (หน่วยงานหลักที่เหลืออีก 7 หน่วยของ บช.ตชด. เป็นระดับกองบังคับการ (division) ได้แก่กองบังคับการ ตชด.ภาคต่างๆ เช่น ภาค 1 คุมพื้นที่ภาคกลาง 25 จังหวัด) ส.ต.อ.อากาศ ชมภูจักร ยอมรับในคำให้การของตนว่าตำรวจในรูปถ่ายที่แบกปืน ปรส.เล็งยิงเข้าไปในธรรมศาสตร์ในเช้าวันนั้นเป็น ตชด. แต่ก็ไม่ได้กล่าวว่าตนเป็นหน่วยของตน จึงมีเหตุผลที่เราจะตั้งสมมุติฐานได้ว่าคงมีหน่วยตชด.อื่นเข้าร่วมด้วย

ในบันทึกความทรงจำเกี่ยวกับเหตุการณ์ 6 ตุลาที่ตีพิมพ์เมื่อไม่กี่ปีก่อน (มติชนสุดสัปดาห์, 7 ตุลาคม 2537) มนัส สัตยารักษ์ นายตำรวจนักเขียนที่รู้จักกันดี ได้เล่าถึงพฤติกรรมของ ตชด. ที่เขาเห็นในเช้าวันนั้นไว้อย่างน่าสนใจ ขณะเกิดเหตุ มนัสเป็นสารวัตรคนหนึ่งของกองกำกับการ 2 กองปราบปราม นั่นคืออยู่ภายใต้ส้าง บุนนาค ซึ่งเป็นรองผู้กำกับการ 2 โดยตรง ส้างเองกล่าวไว้ในคำให้การของตนว่า "ผู้ใต้บังคับบัญชาของข้าฯ ที่วางกำลังไว้ที่สนามหลวง มีนายตำรวจชั้นสัญญาบัตรกว่า 10 คน [เช่น]...ร้อยตำรวจเอกมนัส สัตยารักษ์" แต่มนัสไม่เพียงแต่ไม่ได้เอ่ยถึงข้อมูลนี้หรือชื่อส้างไว้ในบันทึกของเขาเลยเท่านั้น ยังเขียนทำนองว่าเขาไปที่นั่นเอง ไม่มีใครสั่ง ซึ่งน่าจะสะท้อนอะไรบางอย่าง มนัสเขียนว่า:

“ผมพบ พล.ต.ต. วิเชียร แสงแก้ว ผู้บังคับการกองปราบปราม กับกำลังตำรวจจำนวนหนึ่งที่ระเบียบด้านหน้าหอประชุม เมื่อเสียงปืน ค. ของ ตชด. คำรามขึ้นที่ไร กระจกหอประชุมจะแตกหล่นกราวลงมาใส่ท่านที่นั่น ผมภูมิใจมากที่มีโอกาสได้นอนทับตัวท่านเพื่อบังเศษกระจกไว้

“ผมขอให้ท่านสั่งหยุดยิง

“ผมสั่งแล้ว!” ท่านตอบทันที “มันส์ คุณวิ่งไปบอกด้วยตัวเองอีกที”

“ผมวิ่งไปยังกลุ่มตำรวจชายแดน 4-5 นายที่ดูเหมือนจะบังเอิญอยู่กับอาวุธปืน ค. ซึ่งปลายลำกล้องชี้ไปทางอาคารฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ผมบอกว่าคุณบังคับการกองปราบปรามสั่งให้หยุดยิง

“กระสุนดัมมี่ครับ ไม่ใช่กระสุนจริง” พวกเขาไม่ฟังเสียงหันไปทางปืนและเสียงปืนก็คำรามขึ้นอีก

“ผมย้ำอีกครั้ง “ผู้การสั่งให้หยุดยิง!”

“สิ้นเสียงผมเสียงปืนสนั่นในทันที! เราต่อปากต่อคำกันไม่นานผมก็ถอย พวกเขาเป็นตำรวจชั้นผู้น้อย อ้างว่าคุณบังคับบัญชาของเขาสั่งให้ยิง ยศ พ.ต.ต. ของผมกับคำสั่งของพล.ต.ต.นอกหน่วยไม่มี ความหมายสำหรับพวกเขา

“ผมวิ่งกลับมาที่ระเบียบหอประชุม ถึงไม่รายงานท่านผู้การก็รู้ว่าสภาพของเหตุการณ์มันถึงขั้นอยู่เหนือการควบคุมไปแล้ว การปฏิบัติการต่างๆ กลายเป็นเรื่องส่วนตัวไปเสียแล้ว...”

การระดมเอาตำรวจพลร่มและ(อาจจะ)ตำรวจตระเวนชายแดนหน่วยอื่นๆมาช่วยในการโจมตี ธรรมศาสตร์นี้ ต้องถือว่าเป็นเรื่องผิดปกติอย่างยิ่ง และน่าจะเป็นการผิดระเบียบปฏิบัติของราชการด้วย เพราะหน้าที่ของหน่วยพลร่มคือการทำสงครามนอกแบบในชนบท อย่างไรก็ตาม ถ้าเราพิจารณาประวัติความเป็นมาของทั้งตำรวจพลร่มและตำรวจตระเวนชายแดน โดยทั่วไป ก็จะพบว่านี่เป็นหน่วยงานตำรวจที่ อาจจะกล่าวได้ว่ามีลักษณะการเมืองมากที่สุด

ทั้งตำรวจพลร่มและตำรวจตระเวนชายแดนเป็นหน่วยงานที่ถูกสร้างขึ้นในระยะพร้อมๆกันในช่วงที่ พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ เป็นอธิบดีตำรวจในทศวรรษ 2490 ในทางยุทธการ ตำรวจพลร่มจะขึ้นต่อ บช.ตชด. แต่ในทางปฏิบัติ มีความเป็นเอกเทศสูง อันที่จริง พลร่มเป็น (ตามคำของ พิมพีไทย สมัย 2500) “กำลังตำรวจสำคัญที่สุดในยุคจอมอัสวินเผ่า” ถูกสร้างขึ้นด้วยคำแนะนำและการช่วยเหลือด้านเงิน, การฝึกและอาวุธจากองค์การซีไอเอ โดยผ่านบริษัทบังหน้า “ซีซัพพลาย” (SEA Supply) ที่ซีไอเอตั้งขึ้น ทำให้มีอาวุธยุทธโธปกรณ์ ทันสมัยยิ่งกว่าทหารบกภายใต้สฤทธิ์อุปรับของเผ่าในสมัยนั้น เผ่าสร้างหน่วยงาน “ตำรวจ” ที่เป็นมากกว่าตำรวจในลักษณะนี้อีกหลายหน่วย เช่น “ตำรวจยานยนต์” (ซึ่งมีรถถังใช้!), ตำรวจรักษาดินแดน (ร.ค.) และกองบัญชาการตำรวจรักษาชายแดน (บช.รช.) สองหน่วยหลังนี้ถูกรวมเข้าเป็นกองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน ในปี 2498

เมื่อสฤทธิ์รัฐประหารในปี 2500 ก็ทำการแยกสลายและยุบกำลังเหล่านี้ บช.ตชด. ถูกยกเลิกแล้ว จัดตั้งเป็น “กองบัญชาการชายแดน” แทน ต่อมาก็ย้ายตำรวจชายแดนไปขึ้นต่อกองบัญชาการตำรวจภูธร ในส่วนตำรวจพลร่มในสัปดาห์แรกหลังรัฐประหารเกือบจะเกิดการปะทะกับทหารบกของสฤทธิ์ที่พยายามไปปลดอาวุธ “กองพันตำรวจเสือดำ (ฉายาที่นสพ.ตั้งให้พลร่ม) ตั้งป้อมฝั่งระเบิดเวลารอบค่ายเตรียมรับทหารยกกองหนีเข้าป่า ทหารไม่กล้าตาม” เป็นพาดหัวข่าวของ พิมพีไทย สมัยนั้น แต่ในที่สุด กำลังของหน่วยพลร่มก็ถูกโยกย้ายกระจายกันไปตามหน่วยงานอื่นๆ (ไม่แน่ว่าหน่วยพลร่มถูกเลิกไปเลยหรือลดฐานะไปขึ้นกับหน่วยอื่น)

เมื่อคณะปฏิวัติของจอมพลถนอม กิตติขจร ประกาศรื้อฟื้นจัดตั้ง กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดนขึ้นใหม่ในปี 2515 สถานการณ์ได้เปลี่ยนไป เกิดองค์ประกอบใหม่หลายอย่างขึ้นในเมืองไทย เช่น การต่อสู้ด้วยอาวุธของพคท. แต่ที่สำคัญที่สุดคือการที่สภยคี่ในระหว่างครองอำนาจได้รื้อฟื้นและขยายสถานะและบทบาทของสถาบันกษัตริย์อย่างใหญ่หลวง (ดูรายละเอียดในหนังสือ การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ ของทักษ์ เฉลิมเตียรณ) บทบาทสำคัญอย่างหนึ่งของสถาบันกษัตริย์ที่เริ่มในสมัยนั้นคือการเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทและการต่อต้านการก่อการร้าย เช่น ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ชาวเขาในเขตยุทธศาสตร์ด้วยพระองค์เอง ในปี 2509 เริ่มมีการบริจาคเงินทูลเกล้าฯถวายเพื่อต่อต้านคอมมิวนิสต์เป็นครั้งแรก เข้าใจว่าบทบาทของสถาบันกษัตริย์ในด้านนี้เป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้ได้เข้าไปใกล้ชิดกับตำรวจตระเวนชายแดน

สมัยนี้เองที่มีการพยายามสร้างภาพ "โรแมนติก" ให้กับตชด. เช่น ด้วยเพลง "ไอ้ชีวิตเรา อยู่ตามเขาลำเนาป่า ตระเวนชายแดน เหมือนดังพรานล่องพงา ต้องนอนกลางดิน ต้องกินถั่วอาหารมีในป่า..." (ในลักษณะเดียวกับที่ภายหลังมีการพยายามสร้างภาพ "โรแมนติก" ให้เปรม ติณสูลานนท์ ด้วยเพลง "จากยอดดอยแดนไกลใครจะเห็น ยากลำเค็ญเพียงใดใจยังมั่น จะปกป้องผองไทยชั่ววันรันดร์ สิ้นชีวิตก็ยังห่วงหวงแผ่นดิน...")

ความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างสถาบันกษัตริย์กับตชด. แสดงออกอย่างรวมศูนย์ที่สุดที่การจัดตั้งลูกเสือชาวบ้านในปี 2514 ในฐานะกิจกรรมในพระบรมราชานุเคราะห์ที่ดำเนินงานโดย ตชด. เมื่อถึงปี 2519 รองผู้บัญชาการตำรวจตระเวนชายแดนที่ทำหน้าที่ดูแลกิจการลูกเสือชาวบ้านก็คือ พล.ต.ต.เจริญฤทธิ์ จารัสโรมรัน ผู้เข้าไปประกาศในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีในเช้าวันที่ 6 ตุลาคม 2519 (ตามคำให้การของสุรินทร์ มาศดิตถ์) ว่า "จะต้องปราบนักศึกษาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ให้สิ้นซาก" นั่นเอง

ผมขอทบทวนสิ่งที่ได้เสนอไปแล้ว ดังนี้ กำลังคิดอาวุธที่บุกเข้าโจมตีธรรมศาสตร์ ในเช้าวันที่ 6 ตุลาคม 2519 มีทั้งส่วนที่มีรูปแบบและไม่มีรูปแบบ ในขณะที่พวกไม่มีรูปแบบ (ซึ่งอาจเป็นเพียงอยู่นอกกรอบหรือเป็นอดีตทหารตำรวจ) เป็นผู้รับผิดชอบต่อทฤษฎีต่างๆที่นิยาม 6 ตุลา ในความทรงจำของคนทั่วไป, พวกมีรูปแบบคือกำลังหลักที่แท้จริงที่เปิดฉากการฆ่าหมู่ของเลือด ผมได้ชี้ให้เห็นว่า ต่างกับกรณี 14 ตุลาและ 17 พฤษภาคม พวกมีรูปแบบในเช้าวันนั้นล้วนแต่เป็นตำรวจทั้งสิ้น ไม่ใช่ทหารเป็นที่ชัดเจนด้วยว่า ตำรวจเกือบทุกหน่วยถูกระดมมารวมรุมทำร้ายผู้ชุมนุมในเช้าวันนั้น

อย่างไรก็ตาม ผมเสนอว่ากำลังที่สำคัญที่สุดคือตำรวจแผนกปราบจลาจล 200 คนที่นำโดยส้างบุญนาค, ตำรวจพลร่มและตำรวจตระเวนชายแดนหน่วยอื่นๆอีกไม่ต่ำกว่า 50-60 คน ซึ่งใช้อาวุธหนัก เช่น ปืนไร้แรงสะท้อนถอยหลังและปืนครก และตำรวจหน่วย "สวาท" ทั้งแผนกอีก 45 คน

ผมได้พยายามแสดงให้เห็นว่าบทบาทของส้างในวันที 6 ตุลาไม่ใช่บทบาทของเจ้าพนักงานระดับล่างที่ทำตามคำสั่งแต่เป็นบทบาทของนักเคลื่อนไหวฝ่ายขวาที่มุ่งทำลายขบวนการนักศึกษา (แบบเดียวกับจำลอง ศรีเมืองในช่วงนั้น) เช่นเดียวกัน การระดมตำรวจพลร่มจากค่ายนเรศวรหัวหินซึ่งมีหน้าที่ในการทำสงครามนอกแบบในชนบทเข้ามาปราบนักศึกษาในกรุงเทพฯเป็นเรื่องที่ผิดปกติและผิดวิธปฏิบัติราชการ

อย่างเห็นได้ชัด แต่เป็นเรื่องที่เข้าใจได้ถ้า ดูจากวิวัฒนาการของตำรวจตระเวนชายแดนที่มีลักษณะการเมืองสูง (highly politicized) จากการเป็นกำลังที่เผ่า ศรียานนท์ตั้งขึ้นเป็นฐานอำนาจตัวเอง จนกลายมาเป็นหน่วยงานที่คู่แค้นผิวดอกกิจการลูกเสือชาวบ้านในพระบรมราชานุเคราะห์

เหนืออื่นใดเราต้องไม่ลืมว่าการ โจมตีธรรมศาสตร์ในเช้าวันที่ 6 ตุลาคม 2519 ไม่ได้เป็นคำสั่งของรัฐบาลเสนีย์ ปราโมช เป็นความจริงที่ว่า ในค่ำวันที่ 5 ตุลาคม รัฐบาลเสนีย์ได้ "สั่งกำชับให้เจ้าหน้าที่ตำรวจสืบสวนสอบสวน" การแสดงที่ธรรมศาสตร์ที่ "มีลักษณะไปในทางคู่มืออาชญากรรมร้ายต่อองค์กรชทายาท...อันเป็นการกระทบกระเทือนต่อจิตใจของประชาชนชาวไทย...เพื่อนำเอาผู้กระทำผิดมาลงโทษให้ได้" (คำแถลงของเสนีย์ทางสถานีโทรทัศน์เวลา 22.15 น. นำสังเกตว่าประกาศสำนักนายกรัฐมนตรีเมื่อเวลา 21.40 น. กล่าวเพียงว่า "ให้กรมตำรวจดำเนินการสืบสวนและสอบสวนกรณีนี้โดยด่วน" ไม่มี "อันเป็นการกระทบกระเทือนจิตใจ..." และ "เพื่อนำเอาผู้กระทำผิดมาลงโทษให้ได้")

แต่หาก "เจ้าหน้าที่ตำรวจ" ปฏิบัติหน้าที่ "สืบสวนสอบสวน" ตามระเบียบวิธีปฏิบัติราชการ ก็ย่อมไม่เกิดกรณีนองเลือด 6 ตุลาคม เพราะผู้ที่อยู่ในข่ายเป็น "ผู้ต้องหา" คือกรรมการศูนย์นิสิตและผู้จัดการแสดงละครก็ได้แสดงความจำนงยินดีเข้าพบกับรัฐบาลเพื่อให้ดำเนินการ "สืบสวนสอบสวน" ได้ตั้งแต่คืนวันที่ 5 แล้ว ไม่เฉพาะแต่บทบาทอันน่าสงสัยของส้างและการสังเือก้องกำลัง ดชด.เข้ากรุงเทพฯเท่านั้น การระดมกำลังทั้งกรมตำรวจเข้าปิดล้อมธรรมศาสตร์ ไม่สามารถอ้างได้เลยว่าเป็นการ "สืบสวนสอบสวน" ตามกฎหมาย ใครคือผู้รับผิดชอบต่อการใช้อำนาจเกินขอบเขตเช่นนั้น?

ทั้งส้าง บุนนาค และมนัส สัตยารักษ์ ได้เล่าไว้ในคำให้การและบันทึกความทรงจำของแต่ละคนว่า เช้าวันนั้นอธิบดีกรมตำรวจพล.ต.อ.ศรีสุข มหิทธิเทพ ได้มีคำสั่งให้ตำรวจ "เข้าไปทำการตรวจค้นจับกุม และให้ใช้อาวุธปืนได้ตามสมควร" ส้างอ้างว่าศรีสุข "สั่งมาทางวิทยุ" แต่ "มีนายตำรวจมาบอก (ผม) ด้วยวาจา" ที่หน้าธรรมศาสตร์ ส่วนมนัสอ้างว่าได้ยินการทบทวนคำสั่งทางวิทยุในรถสายตรวจที่เขาโดยสารมา อย่างไรก็ตาม คำสั่งดังกล่าวถ้ามีจริง ก็เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในตอนสายมากแล้ว (ส้าง: "เวลาประมาณ 8 นาฬิกา") ในลักษณะที่เป็นคำสั่ง "ตรายาวง" ที่ประทับ "ความชอบธรรม" กับการล้อมปราบที่ได้ดำเนินไปแล้วหลายชั่วโมง ในความเป็นจริง หลักฐานที่มีอยู่บ่งชี้ว่า บทบาทของศรีสุขในวันนั้นถ้าจะมี ก็เป็นแบบ "ตรายาวง" มากกว่า ตัวศรีสุขเองไม่ได้อยู่ในบริเวณที่เกิดเหตุด้วยซ้ำ

ตามการแถลงยอมรับด้วยตัวเองและตามคำให้การและบันทึกความทรงจำของคนอื่น ผู้สั่งการที่แท้จริงในเช้าวันนั้นไม่ใช่ศรีสุข แต่คือพล.ต.ท.ชุมพล โลหะชาละ ผู้มีตำแหน่งทางการเป็นเพียงรองอธิบดีกรมตำรวจ

จดหมายของสุรินทร์ มาศดิตถ์ ได้บรรยายถึงเหตุการณ์เล็กๆอันหนึ่งซึ่งสะท้อนถึงบทบาทที่ต่างกันของสองคนในเช้าวันนั้นอย่างเห็นภาพดังนี้:

“ก่อนเที่ยงที่การโต้เถียงเรื่องจะประกาศภาวะฉุกเฉินหรือไม่ โดยรัฐมนตรีฝ่ายประชาธิปไตยให้ประกาศ รัฐมนตรีฝ่ายชาติไทยไม่ยอมให้ประกาศ ทั้งๆที่เลขาธิการคณะกรรมการกฤษฎีการ่างประกาศไว้แล้ว ยังไม่เป็นที่ยุติกัน พล.ต.ท.ชุมพล โลหะชาละ รองอธิบดีกรมตำรวจได้เข้ามารายงานในคณะรัฐมนตรี

พร้อมกับร้องไห้โฮๆว่า ฝ่ายนักศึกษามีอาวุธปืนสงครามร้ายแรงระดมยิงตำรวจบาดเจ็บและตายจำนวนมาก ฝ่ายนักศึกษาก็ตายเยอะ พลุพลางร้องไห้พลาง ตำรวจนครบาลสู้ไม่ได้จึงส่งตำรวจพลร่มและตชด.เข้าไปปราบปราม ต่อมา พล.ต.อ.ศรีสุข มหินทรเทพ อธิบดีกรมตำรวจเข้าไปรายงานเหตุการณ์ว่า ความคุมสถานการณ์ในธรรมศาสตร์ไว้ได้แล้ว มีความสงบเรียบร้อยแล้ว นายกรัฐมนตรีถามว่า "ตำรวจตายกี่คน ท่านอธิบดี" อธิบดีกรมตำรวจตอบว่า "ตำรวจไม่ตาย แต่บาดเจ็บไม่กี่คน" รัฐมนตรีจึงแสดงสีหน้า สงสัย อธิบดีกรมตำรวจหันไปมอง พล.ต.ท.ชุมพลนั่งเช็ดน้ำตา จึงไม่รู้ว่าก่อนนั้นเขารายงานกันว่าอย่างไร อธิบดีกรมตำรวจจึงเดินออกจากที่ประชุมไป”

ก่อนเข้าไปแสดงบท "ร้องไห้โฮๆ" ในที่ประชุม ครม. ชุมพลอยู่ควบคุมการโจมตีธรรมศาสตร์จากพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติตลอดเวลา สลัดง บุนนาคเองกล่าวว่า "พล.ต.ท.ชุมพล เป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุด ณ ที่นั้น"

เพียง 30 ชั่วโมงเศษหลังการปราบปราม (21.30 น. วันที่ 7 ตุลาคม 2519) ชุมพลได้มาออกรายการ "สนทนาประชาธิปไตย" ของดุสิต ศิริวรรณทางทีวีอธิบายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น แม้ว่าขณะนั้นจะอยู่ในช่วงบรรยากาศของความตึงเครียดของกลุ่มพลังฝ่ายขวาและนโยบายและผลสะท้อนของความโหดเหี้ยมทารุณของวันก่อนหน้านั้นยังไม่เป็นที่รู้สึกกันมากนัก ก็เห็นได้ว่าชุมพลเริ่มพยายามวาดภาพ "การปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมาย" ให้อภัยการกระทำที่ผิดกฎหมายของตำรวจ แต่ช่องโหว่และความไม่สมเหตุสมผลในภาพที่วาดขึ้นยิ่งทำให้มองเห็นบทบาทอันแท้จริงของชุมพลเอง

“ในขณะที่มีการยิงตอบโต้กันอยู่ เป็นเวลาเดียวกับที่มีคนบาดเจ็บวิ่งกระเสือกกระสนออกมา ที่ถูกประหัตประหารนั้น ผมเศร้าใจมากที่เกิดเหตุการณ์เช่นนี้ขึ้น เหตุการณ์นี้ไม่เคยปรากฏมาก่อน ตำรวจไม่ได้รู้เห็นเป็นใจให้ฝูงชนเหล่านั้นรุมประหัตประหารผู้บาดเจ็บเลย”

ทุกคนรู้ว่า ต่อให้ตำรวจ "ไม่" ได้รู้เห็นเป็นใจ" จริงๆ การ "รุมประหัตประหารผู้บาดเจ็บ" เป็นสิ่งผิดกฎหมาย การที่ตำรวจปล่อยให้ "เหตุการณ์เช่นนี้เกิดขึ้น" โดยไม่มีความพยายามที่จะเข้าจับกุม "ฝูงชน" เหล่านั้นเลย ก็เป็นการละเลยไม่ปฏิบัติหน้าที่ มีความผิดทั้งทางกฎหมายและทางวินัย ถ้าจะอ้างว่าอาจจะจับใครใน "ฝูงชน" เหล่านั้นได้ก็ยอมฟังไม่ขึ้น: ชายที่เอาเก้าอี้ฟาดศพที่ห้อยแขวนคออยู่หลายครั้ง หรืออีกคนที่เอาลิ้มตอกอกหลายศพ ไม่มีเวลาหรือตัวคนแน่นอนให้จับ? ต่อให้ไม่จับทันทีในวันนั้น มีภาพถ่ายที่เห็นชัดเจนขนาดนั้นก็สามารถตามจับได้ง่ายๆในภายหลัง

ชุมพลเล่าว่า:

“ได้รับรายงานจากตำรวจเมื่อเช้าวันที่ 5 ว่ามีประชาชนบางกลุ่มไม่พอใจกับการที่ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาจัดแสดงล้อเลียนการฆ่าแขวนคอที่นครปฐม โดยบุคคลที่นำมาเป็นตัวแสดงนั้น มีหน้าตาคล้ายพระพักตร์ของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ดังภาพที่ปรากฏจากหนังสือพิมพ์หลายฉบับทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ จึงได้ไปดูภาพแขวนคอที่ธรรมศาสตร์จากหนังสือพิมพ์หลายฉบับ ก็เห็นว่ามียกย่องคล้ายๆกับสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชจริง จึงรีบเดินทางไปหานายกรัฐมนตรีที่บ้านพร้อมกับอธิบดีกรม

ตำรวจ ตอนนั้นเห็นจะเป็นเวลาสัก 15 นาที นายกรัฐมนตรีท่านก็ร้อนใจเหมือนกัน และได้พยายามตามหาตัวผม ท่านต้องการให้ผมรับเอาเอกสารมาให้ดู เราก็นำภาพมาดูกัน ทุกคนก็มีความเห็นว่าเหมือนมาก และการเล่นนั้นก็มิใช่มีแต่เพียงการแขวนคอ ยังมีการใช้อัยคำว่า "ยังจำได้ไหม..หนี่เลือดที่ยังไม่ซดใช้" อยู่ด้วย ก็เห็นกันว่าการที่เล่นละครล้อในลักษณะเช่นนี้ น่าจะเป็นความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112 นายกรัฐมนตรีท่านก็สั่งการให้ตำรวจดำเนินการทันที ผมเองก็รู้สึกว่าจะต้องดำเนินการแน่ แต่จะดำเนินการอย่างไรเพื่อให้เป็นไปตามกระบวนการสอบสวน สุจริตยุติธรรม ถึงแม้ว่าในกรณีนี้จะเป็นการหมิ่นต่อสมเด็จพระบรมฯ ในทางปฏิบัติเราก็ต้องพยายามทำให้ดี ก็ได้คิดกันว่าในเรื่องนี้ควรจะแถลงทางโทรทัศน์ว่ารัฐบาลตกลงใจจะทำอะไร

“ทางตำรวจได้รับดำเนินการเรื่องนี้ในคืนวันนั้นทันที โดยได้ติดตามสอบคนที่รู้เห็นทันทีว่าเขาทำอะไรกัน เขามีอะไรอยู่เบื้องหลังหรือไม่ ที่ทำนั้นมีความประสงค์อย่างไร ได้สอบอาจารย์ที่เกี่ยวข้องมีส่วนรู้เห็นในวันที่เกิดเหตุ...โดยเชิญอาจารย์ผู้หญิงสองสามท่านมาสอบในตอนตีหนึ่ง ได้ดำเนินการสอบสวนแล้วก็เห็นว่า การแต่งหน้าให้เหมือนทำไปทำไม การแต่งกายให้เหมือนสมเด็จพระบรมฯทำไม คนอื่นที่เห็นแล้วมีความรู้สึก แม้แต่อาจารย์ที่เชิญมาสอบก็มีความรู้สึกว่าจะแบบนี้ทำไม บอกว่าถ้ามีระเบิดอยู่ในมืออยากจะขว้างฆ่าเสียให้ตาย นี่เป็นความคิดของอาจารย์ที่เชิญมาสอบ และเมื่อดูภาพประกอบต่างๆแล้วก็วินิจฉัยว่าเป็นการจงใจที่จะทำให้เหมือนสมเด็จพระบรมฯ”

ไม่ใช่ความลับอะไรที่พล.ต.ท.ชุมพล โลหะชาละ คือผู้ควบคุมการโจมตี ธรรมชาติของตำรวจในเช้าวันที่ 6 ตุลาคม 2519 อย่งไรก็ตาม ในความเห็นของผม ที่ผ่านมานเขียนเกี่ยวกับ 6 ตุลาไม่ได้ให้ความสำคัญอย่างเพียงพอกับข้อเท็จจริงนี้ เริ่มตั้งแต่ประเด็นที่ว่ากำลังในเครื่องแบบที่โจมตีในเช้าวันนั้นเป็นตำรวจล้วนๆ ไม่ใช่ทหาร บางครั้งถึงกับมีการพูดถึง "การใช้กำลังทหารตำรวจปราบปรามประชาชนในวันที่ 6 ตุลา" ผมขอเสนอว่าการเคร่งครัดในเรื่องนี้มีความสำคัญต่อการหาความจริงของเหตุการณ์ในวันนั้น (ในลักษณะเดียวกับการหาความจริงของการปะทะกันที่หน้าสวนจิตรลดาในเช้าตรู่วันที่ 14 ตุลาคม 2516 ที่เป็นจุดเริ่มต้นของ "วันมหาวิปโยค")

ประการต่อมา ดังที่ผมได้กล่าวแล้วว่า สิ่งที่นิยาม 6 ตุลาในความทรงจำของคนทั่วไปคือทารุณกรรมต่างๆต่อผู้ชุมนุมซึ่งเป็นฝีมือของกำลังที่ไม่อยู่ในเครื่องแบบ (ลูกเสือชาวบ้าน, กระทิงแดง) ทำให้งานเขียนเกี่ยวกับ 6 ตุลา มีแนวโน้มที่จะให้ความสำคัญกับพวกนี้ จนถึงกับ (ในความเห็นผม) เกิดเป็นภาพรวมที่คลาดเคลื่อน ยกตัวอย่างเช่น ในบทความที่มีชื่อเสียงของเบน แอนเดอร์สัน นักวิชาการอเมริกัน (ซึ่งเพิ่งได้รับการแปลเป็นไทยเมื่อเร็วๆนี้) เมื่อกล่าวถึง "คนร้าย...ผู้ก่อความป่าเถื่อนในวันที่ 6 ตุลาคมโดยตรง" ก็กล่าวถึงแต่เพียงกระทิงแดงกับลูกเสือชาวบ้าน หรือในสารคดี "ย้อนรอย 6 ตุลาคม 2519" ที่นำออกฉายทางไอทีวีในโอกาสครบรอบ 23 ปีของเหตุการณ์ก็ให้ความรู้สึกที่แน่นที่กลุ่มพลังฝ่ายขวามากกว่าตำรวจ

ประการสุดท้ายซึ่งต่อเนื่องมาคือบทบาทของชุมพลเอง แม้จะมีการกล่าวถึงในจดหมายของสุรินทร์ มาศดิตถ์ ในลักษณะที่เห็นได้ชัดว่าน่าจะมีส่วนรู้เห็นกับแผนรัฐประหารและ/หรือเป็นตัวการสำคัญคนหนึ่งของขบวนการฝ่ายขวาที่ต้องการทำลายล้างขบวนการนักศึกษา (การแสดงบท "ร้องไห้โฮๆ") แต่ที่ผ่านมา

กลับไม่ได้รับความสนใจเลยในงานที่พูดถึง 6 ตุลา โดยเฉพาะเมื่อเทียบกับฝ่ายขวาคนอื่นๆ เช่น สุตสาย หัสติน, อุทาร์ สนิทวงศ์, ผู้นำพรรคชาติไทย (ประมาณ, ชาติชาย), หรือแม้แต่สมักร สุนทรเวช ถ้าผมเข้าใจไม่ผิดไม่เคยมีการสัมภาษณ์หรือพยายามสัมภาษณ์หรือกระทั่งพูดพาดพิงถึงชุมพลในลักษณะเดียวกับที่ทำกับคนเหล่านั้น ผมคิดว่านี่เป็นความผิดพลาด เพราะถ้าเราจะมองในลักษณะว่ามีใครสักคนหรือไม่ที่สมควรต้องรับผิดชอบมากที่สุดต่อการฆ่าหมู่ที่ธรรมศาสตร์ ก็มีเหตุผลอันหนักแน่นที่จะเสนอว่าชุมพล โลหะชาละคือคนผู้นั้น นอกจากนี้ ถ้าเราพิจารณาประวัติความเป็นมาของชุมพล จะพบว่าเขามีสายสัมพันธ์ทางการเมืองที่ช่วยให้เราเข้าใจเบื้องหลังของเหตุการณ์ 6 ตุลาได้ชัดเจนขึ้น

ผมจะกลับมาที่ประเด็นหลังสุดนี้ข้างล่าง ก่อนอื่น ขอให้เรากลับไปฟังคำชี้แจงของชุมพลเองเมื่อวันที่ 7 ตุลาคม 2519 ต่อจากที่ยกมาข้างต้น ชุมพลเล่าว่า หลังจากได้ "วินิจฉัยว่า (การแสดงละครวันที่ 4 ตุลาคม) เป็นการจงใจที่จะทำให้เหมือนสมเด็จพระบรมฯ" แล้ว...

“ได้เรียนหารือกับม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ว่า ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพมี นายสุธรรม แสงประทุมกับนักแสดง ซึ่งถ้าจะบุกเข้าจับกุมตัวในธรรมศาสตร์ก็กระทำได้ ซึ่งถ้าถึงขั้นแตกหักก็พร้อมที่จะดำเนินการ แต่ก็ได้เรียนนายภคว่า ให้ทำตามขั้นตอน ให้แจ้ง ดร.ป๋วย อึ้งภากรณ์ นำผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมาอมตัว แต่ไม่สามารถติดต่อได้ จึงขอให้ดร.นิพนธ์ ศศิธร ไปติดต่อให้ ปรากฏว่าไม่สามารถติดต่อได้ ผมจึงเสนอว่าถ้าหากติดต่อไม่ได้ ขอเสนอหลักเกณฑ์ 2 ประการคือ กำหนดเส้นตาย 7 โมงเช้า โดย 7 โมงเช้าก็จะโทรศัพท์ติดต่อกับ ดร.ป๋วย ให้ดร.ป๋วยทำงานให้เสร็จใน 7 โมงเช้าให้ได้ มิฉะนั้นจะส่งเจ้าหน้าที่เข้าไปขอตัวผู้เกี่ยวข้อง ซึ่งในตอนดึกก็ส่งเจ้าหน้าที่ตำรวจ 1 กองร้อย เป็นกำลังเจ้าหน้าที่ตำรวจท้องที่และตำรวจกองปราบ ไปปิดประตูทางเข้าออกธรรมศาสตร์ทุกประตูและที่พิพิธภัณฑสถานเรือตำรวจน้ำ ป้องกันทางออกด้านริมน้ำ

“พอถึง 05.00 น. ซึ่งในคืนนั้นประชุมอยู่ตลอดคืนและประจำที่พิพิธภัณฑสถาน ตั้งกองอำนาจการอยู่ที่พิพิธภัณฑสถาน ได้จัดรถดับเพลิง เรือดับเพลิง รถพยาบาล เตรียมไว้ ก็รอเวลาอยู่ พอ 05.00 น. อาจารย์เจริญ คันธวงศ์ โทรศัพท์มาถึงผมและแจ้งให้ทราบว่าการชุมนุมสันติชนคนหนึ่งมาแจ้งให้อาจารย์เจริญติดต่อผม เพื่อที่จะให้นายสุธรรมและคณะได้เข้าชี้แจงข้อเท็จจริงกับนายกรัฐมนตรี...เพื่อป้องกันการเข้าใจผิด ผมก็จัด พ.ต.ท.ธีรชัย เจริญเจริญ กับผู้กำกับการ สน.ชนะสงคราม ให้แต่งตัวนอกเครื่องแบบไปรออยู่ที่ประตูท่าพระจันทร์ นัดกันเวลา 07.00 น. ในช่วง 06.00 น. ผมเดินทางทางไปพบนายภคว์ที่บ้านพร้อมกับอตร.

“ขณะเดินทางไปหานายภคว์เวลา 06.00 น.เศษใกล้ 07.00 น. ฟังวิทยุรายงานว่ามีกลุ่มคนบุกเข้าไปในธรรมศาสตร์ ทางข้างในจึงยิงตอบโต้ออกมา ก็กลัวว่าเจ้าหน้าที่จะทำเกินกว่าเหตุ ก็สั่งให้เจ้าหน้าที่อย่าไปยิงโต้ตอบ พอไปถึงบ้านนายภคว์ก็ทราบว่านายสุธรรมกับพวก กำลังเดินทางมาพบนายภคว์ เกิดขึ้นเป็นการใหญ่ (ที่ธรรมศาสตร์) จึงตกลงกับ อตร.ดูแลเรื่องนายสุธรรม ส่วนผมรีบเดินทางกลับธรรมศาสตร์

“พอถึงธรรมศาสตร์ก็มีประชาชนเริ่มเข้าไปข้างแล้ว ผมก็เห็นว่าคงจะไม่ได้แล้ว ถ้าผมเจรจากันอยู่ มันคงเจรจาไม่ได้ในที่สุด ผมก็เห็นว่าจำเป็นต้องให้เจ้าหน้าที่บุกเข้าธรรมศาสตร์ เพราะถ้าปล่อยให้ชาวบ้านบุกเข้าไปแล้วถุกยิง ก็จะกลายเป็นว่าแทนที่เจ้าหน้าที่ตำรวจจะคุ้มครองสถานที่ราชการหรืออริบเข้า

ไปแก้ไขปัญหาก็กลายเป็นว่าทางเจ้าหน้าที่ตำรวจไม่กล้าที่จะคุ้มครองประชาชนที่จะเข้าไปข้างใน เหตุการณ์รุนแรง ก่อนจะเข้าไปเราก็จะขอร้องทางสถานีวิทยุกระจายเสียงขอให้ทางข้างในอย่ายิงตอบโต้ออกมา ขอให้ออกมามอบตัวโดยดี ก็ได้พูดทางวิทยุขอร้อง แต่ก็มีการยิงปืนโต้ตอบออกมา ตำรวจก็บุกเข้าไป ซึ่งเจ้าหน้าที่ตำรวจเองก็มีแต่อาวุธปืนพก ปืนคาร์ไบน์ ส่วนทางบ้านนายกฯ อตฺร.ก็เอาตัวนายสุธรรมไปสอบสวนที่กองปราบ ผมก็คอยบัญชาการ (ที่ธรรมศาสตร์) ไม่ให้เจ้าหน้าที่ทำเกินกว่าเหตุ ในขณะที่มีการยิงโต้ตอบกันอยู่ เป็นเวลาเดียวกับที่มีคนบาดเจ็บวิ่งกระเสือกกระสนออกมา ที่ถูกประหารชีวิตนั้น ผมเศร้าใจมากที่เกิดเหตุการณ์เช่นนั้นขึ้น เหตุการณ์นี้ไม่เคยปรากฏมาก่อน ตำรวจไม่ได้รู้เห็นเป็นใจให้ฝูงชนเหล่านั้น รมุประหารชีวิต ผู้บาดเจ็บเลย...”

ใครที่เคยอ่านจดหมายของสุรินทร์แล้วรู้สึกว่ามันน่าเป็นไปไม่ได้ที่คนเป็น "ผู้หลักผู้ใหญ่" อายุมากขนาดชุมพลจะไปแสดงบท "ร้องไห้โฮๆ" หลอกกรรม.ได้ ขอให้อ่านคำชี้แจงของเขาเองข้างต้น: "เจ้าหน้าที่ตำรวจมีแต่อาวุธปืนพก ปืนคาร์ไบน์"!

เช่นเดียวกับที่ส้างโกหกต่อศาลทหารว่าไม่ได้กระชากโทรศัพท์จากมือป๊วย (แต่เพิ่งมายอมรับเมื่อเร็วๆนี้) การโกหกของชุมพลในเรื่องอาวุธที่ตำรวจใช้ในวันนั้น ทำให้เราสามารถตั้งสมมติฐานได้ว่า ส่วนอื่นๆในคำชี้แจงของเขาน่าจะไม่จริงด้วย เช่น ที่เขาอ้างว่าเพิ่งได้รับแจ้งจากเจริญ คันธวงศ์ เมื่อเวลาตีห้าว่าสุธรรมกับพวกยัดยัดเข้าพบรัฐบาลเพื่อชี้แจงเรื่องการแสดงละคร ทั้งๆที่สุธรรมได้ติดต่อกับเจริญไปตั้งแต่คืนก่อนหน้านั้นซึ่งฝ่ายรัฐบาลก็รับทราบแล้ว (ดูจดหมายสุรินทร์ฉบับแรก สุรินทร์ได้รับโทรศัพท์จากเจริญ เรื่องสุธรรมเมื่อประมาณสี่ทุ่มเศษ แล้วสุรินทร์ให้เจริญโทรศัพท์ไปแจ้งเสนีย์) แต่ต่อให้เพิ่งได้รับแจ้งตอนตีห้าจริง ก็ไม่มีเหตุผลอะไรเหลืออยู่สำหรับการที่ตำรวจจะต้องปิดล้อมธรรมศาสตร์อีกต่อไป อย่างว่าแต่การบุกเข้าโจมตี

อันที่จริง วิธีการปิดล้อมที่ชุมพลใช้ ("ส่งเจ้าหน้าที่ตำรวจ 1 กองร้อย... ไปปิดประตูทางเข้าออก ธรรมศาสตร์ทุกประตูและที่พิพิธภัณฑสถานเรือตำรวจน้ำป้องกันทางออกด้านริมน้ำ") ก็ไม่ชอบด้วยกฎหมาย ตามระเบียบวิธีปฏิบัติราชการตั้งแต่แรกอยู่แล้ว ถ้าชุมพลต้องการสืบสวนสอบสวนเรื่องการแสดงละครตามระเบียบจริงๆก็เพียงแต่เดินเข้าไปติดต่อกับตัวสุธรรมหรือกรรมการศูนย์นิติในธรรมศาสตร์เท่านั้น ไม่จำเป็นต้องพูดถึงการ "บุกเข้าจับกุมตัวในธรรมศาสตร์...ถึงขั้นแตกหัก" หรือ "กำหนดเส้นตาย" ให้ป๊วย (ซึ่งไม่เกี่ยวข้องเลย) "นำผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมามอบตัว" แต่อย่างใดทั้งสิ้น

ที่แย่ที่สุดในคำชี้แจงของชุมพล คือเหตุผลที่ให้ว่าทำไมตำรวจจึงต้องบุกเข้าไปในมหาวิทยาลัยต่างๆ ที่ได้ตัวสุธรรมกับพวกแล้ว ซึ่งเป็นการยืนยันอย่างไม่มีข้อสงสัยเลยว่า ชุมพลและกำลังตำรวจภายใต้การบัญชาของเขาในเช้าวันนั้นไม่ใช่ "ผู้รักษากฎหมาย" แต่เป็น "พวกเดียวกัน" กับกลุ่มพลังฝ่ายขวา: "ผมก็เห็นว่าคงจะไม่ได้แล้ว ถ้ามันเจรจากันอยู่ มันคงเจรจาไม่ได้ในที่สุด ผมก็เห็นว่าจำเป็นต้องให้เจ้าหน้าที่บุกเข้า ธรรมศาสตร์ เพราะถ้าปล่อยให้ชาวบ้านบุกเข้าไปแล้วถูกยิง ก็จะกลายเป็นว่า...ทางเจ้าหน้าที่ตำรวจไม่กล้าที่จะคุ้มครองประชาชนที่จะเข้าไปข้างใน"

แต่นักศึกษาประชาชนที่อยู่ข้างในซึ่ง "ชาวบ้าน" พวกนั้นจะเข้าไปเล่นงานไม่ต้องคุ้มครอง?

สรุปแล้ว หลักฐานที่มีอยู่ส่อไปในทางที่ว่า ชุมพลเป็นหนึ่งในผู้ที่ต้องการ "ปราบนักศึกษาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ให้สิ้นซาก" แบบเดียวกับเจริญฤทธิ์ จารัสโรมรัน และ "ให้ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยถูกลบชื่อหายไป" แบบเดียวกับประมาณ อติเรกสาร แต่ยิ่งกว่าสองคนนั้น เขาคือผู้ออกคำสั่งให้ตำรวจลงมือปฏิบัติการให้ความต้องการดังกล่าวบรรลุผล. ทำไม?

ก่อนที่จะพิจารณาประวัติความเป็นมาของชุมพล เพื่อพยายามหาว่าเขามีสายสัมพันธ์ทางการเมืองอะไรที่จะช่วยให้เราเข้าใจเบื้องหลังของเหตุการณ์ 6 ตุลา ได้ชัดเจนขึ้นหรือไม่ ผมขอบันทึกประเด็น "เล็กๆ" ประเด็นหนึ่ง ซึ่งได้จากคำชี้แจงของชุมพลเมื่อวันที่ 7 ตุลาคม 2519

กว่า 20 ปีที่ผ่านมา ผมมักจะสงสัยว่าผู้ที่ถูกจุดไฟเผาที่บริเวณสนามหลวง ในเช้าวันนั้นได้เสียชีวิตไปก่อนหน้านั้นแล้วหรือถูกจับ "เผาทั้งเป็น" ขบวนการนักศึกษามักจะบอกว่าเป็นกรณีหลัง แต่ผมมักจะหวังอย่างเจิบๆว่าเป็นกรณีแรก และถ้าเข้าใจไม่ผิดก็ไม่เคยมีหลักฐานที่แน่ชัดลงไปว่าเป็นกรณีไหน จนเมื่อได้อ่านคำชี้แจงของชุมพล (ซึ่งตามความเข้าใจของผม ไม่เคยถูกนำมาใช้เป็นหลักฐานกรณี 6 ตุลาคมก่อน) จึงได้รับการยืนยันว่ามีกรณี "เผาทั้งเป็น" จริงๆ ชุมพลกล่าวถึงยอดคนตายในเหตุการณ์ที่เป็น "นักศึกษาประชาชน" ไว้ว่า "ตายในที่เกิดเหตุ 23 คน มาตายที่โรงพยาบาล...14 คน" ซึ่งในจำนวนที่ตายในที่เกิดเหตุ นั้น "ตายแล้วฝูงชนเอามาเผา 2 คน ฝูงชนเอามาเผาเลย 2 คน"

ขอให้เรากลับไปที่ตัวชุมพลเอง สิ่งแรกที่ชวนให้สะดุดใจที่สุดในประวัติของเขาคือ ภูมิหลังที่มาจากครอบครัวคนจีนแบบเดียวกับทั้งป๋วย อึ๊งภากรณ์และธานินทร์ กรัยวิเชียร อีก 2 คนที่ชะตาชีวิตผูกพันอยู่กับ 6 ตุลาอย่างแยกไม่ออก โดยเฉพาะกรณีป๋วยนั้นจัดได้ว่าเป็นคนรุ่นเดียวกัน ชุมพลเกิดเมื่อ ปี 2461 หลังป๋วยเพียง 2 ปี มีชื่อเดิมเป็นภาษาจีน (แบบเดียวกับป๋วย) ว่า หงส์ ตามคำบอกเล่าของชุมพลเอง ครอบครัวของเขา (เช่นเดียวกับของป๋วย) "ฐานะไม่ดีนัก" บิดาของชุมพล (เช่นเดียวกับบิดาของป๋วย) เสียชีวิตตั้งแต่เขายังเด็ก อย่างไรก็ตาม ต่างกับป๋วยซึ่งเป็นนักเรียนที่เก่งมาก (แต่เหมือนธานินทร์) ชุมพลดูเหมือนจะเรียนได้ในระดับปานกลางหรือไม่ดีนัก เขาจบประถมที่วัดสระเกษแล้วมาต่อมัธยมที่เทพศิรินทร์ เมื่อจบแล้วก็พยายามสอบเข้าโรงเรียนนายร้อยทหารบก แต่ต้องสอบถึง 3 ครั้งจึงเข้าได้ ที่พยายามจะเข้าได้เพราะ "มีใจรักเครื่องแบบอยู่...นึกว่าการได้แต่งเครื่องแบบสวยๆไปไหนก็มีคนต้อนรับ" จบจากโรงเรียนนายร้อยในปี 2483 เลือกรับราชการมาทางสายงานตำรวจ สองปีต่อมาเมื่อรัฐบาลจอมพล ป. ประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ชื่อหงส์ถูกถือว่าเป็นชื่อผู้หญิงจึงเปลี่ยนเป็นชุมพล

สิ่งที่ชวนให้สะดุดใจในประวัติของชุมพลอย่างที่สองคือ วิถีชีวิตการทำงานในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเมืองของเขามีทิศทางแบบเดียวกับวิวัฒนาการของตำรวจพลร่มและตำรวจตระเวนชายแดนซึ่งกำลังสำคัญในการ โจมตีธรรมศาสตร์ในวันที่ 6 ตุลาที่ผมนำมาเสนอข้างต้น (แม้ตัวชุมพลเองจะไม่เคยเป็นตำรวจพลร่มหรือตระเวนชายแดนเลย) กล่าวคือ เริ่มจากการใกล้ชิดกับจอมพล ป. แต่มาลงเอยที่การใกล้ชิดกับราชสำนัก

ในช่วงปีก่อนเกิดรัฐประหาร 2500 ชุมพลเป็นตำรวจสันติบาล ได้รับมอบหมายให้เป็นตำรวจประจำตัวนายกรัฐมนตรี วันที่สฤษดิ์ยึดอำนาจ (16 กันยายน) จอมพล ป. รีบขับรถหนีจากกรุงเทพฯมุ่งหน้า

ไปทางเขมร ชุมพลได้ติดตามอารักขาไปด้วยถึงชายแดน จอมพล ป. ชำมแดนไป ส่วนชุมพลเดินทางกลับมารายงานตัวที่กรุงเทพฯ (ซึ่งต่อมาเขาได้เขียนเล่าประสบการณ์ "หนีไปกับจอมพล" ได้อย่างน่าอ่าน ลงในหนังสือ เบื้องแรกประชาธิปไตย ที่มีชื่อเสียง)

อาจเป็นด้วยในขณะนั้นชุมพลเป็นเพียงตำรวจอาชีพชั้นผู้น้อย เขาจึงไม่ถูกเล่นงานจากสฤทธิที่ สำคัญยิ่งกว่านั้น ตั้งแต่ปี 2502 เมื่อสฤทธิเริ่มดำเนินนโยบายรีอ์ฟื้นสถานะของสถาบันกษัตริย์อย่างเป็น ระบบและอย่างขนานใหญ่ โดยหนึ่งในวิธีการที่ใช้คือสนับสนุนให้ทรงเสด็จพระราชดำเนินประพาส ต่างประเทศ ชุมพลได้เป็นหนึ่งในผู้ตามเสด็จฯแทบจะทุกครั้งในฐานะนายตำรวจราชสำนักที่ติดตามไปใน ขบวนเสด็จฯ ตั้งแต่ครั้งแรก เสด็จฯ 3 ประเทศเพื่อนบ้าน (เวียดนาม, อินโดนีเซีย, พม่า 2502-3), ครั้งสำคัญ ที่สุด เสด็จฯ 14 ประเทศยุโรปและสหรัฐอเมริกา (2503-4) และการเสด็จฯออสเตรเลียและนิวซีแลนด์ (2505 ครั้งหลังนี้ไม่ได้ไปในขบวนเสด็จฯ แต่ไปในฐานะตำรวจสันติบาลถวายการอารักขา) ชุมพลได้นำเอา ประสบการณ์ตามเสด็จฯเหล่านี้มาเขียนเล่าในสารคดีชุด "สันติบาล ตามเสด็จฯ" ความยาวหลายตอน

นอกจากนี้ เข้าใจว่า ชุมพลยังได้ตามเสด็จฯ เยี่ยมราษฎรในประเทศด้วยหลายครั้ง เห็นได้จากในการ ให้สัมภาษณ์ครั้งหนึ่งเมื่อปี 2515 เมื่อผู้สัมภาษณ์ถามว่า "ในชีวิตการปฏิบัติราชการของท่านมีเรื่องใดที่ท่าน รู้สึกภาคภูมิใจมากที่สุดครับ" ชุมพลตอบว่า:

“สิ่งที่ผมรู้สึกภาคภูมิใจมากที่สุดคือในระหว่างปี พ.ศ.2504 ผมมีหน้าที่ถวายอารักขา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถเมื่อครั้งเสด็จ ไปเยี่ยมราษฎรภาคใต้ ขณะที่ไปถึงจังหวัดสงขลาเขตติดต่อระหว่างอำเภอหาดใหญ่กับอำเภอสะเดา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯในระหว่างเดินทางให้ผมเป็นนายตำรวจราชสำนักพิเศษซึ่งเป็นสิ่งที่ผมรู้สึก ภาคภูมิใจในพระมหากษัตริย์คุณอย่างสูงยิ่ง”

เป็นที่ทราบกันดีว่าในกรณี 14 ตุลา ในหลวงได้ทรงเข้าแทรกแซงขอให้อนอม-ประภาสลาออกและ เดินทางออกนอกประเทศ แล้วทรงตั้งนายสัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งทำให้รัฐบาลสัญญา ได้รับการขนานนามว่า "รัฐบาลพระราชทาน" อีกทั้งรัฐมนตรีบางคนก็เป็นผู้ที่ถูกเข้าใจกันทั่วไปว่าทรงไว้ วางพระราชหฤทัย (เช่น นายประกอบ หุตะสิงห์) ชุมพล โลหะชาละเองได้รับโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็น รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย ทั้งในสมัยสัญญา 1 (ตุลาคม 2516 - พฤษภาคม 2517) และ สัญญา 2 (พฤษภาคม 2517 - มกราคม 2518) นี่นับเป็นเรื่องค่อนข้างประหลาด เพราะขณะนั้นชุมพลยังเป็นผู้ บัญชาการตำรวจสอบสวนกลางซึ่งต้องฟังคำสั่งและอยู่ภายใต้อธิปไตยตำรวจ แต่การเป็นรัฐมนตรีช่วย มหาดไทยก็ถือเป็นผู้บังคับบัญชาและออกคำสั่งต่ออธิบดีกรมตำรวจ! ภาวะอิหลักอิเหลื่อนี้ไม่น่าจะอธิบาย ได้ด้วยความ สามารถหรือคุณสมบัติของชุมพลที่ทำให้เขาก้าวกระโดดขึ้นมาเป็นเจ้านายของเจ้านายตัวเอง มากเท่ากับกรที่เขา, เช่นเดียวกับสัญญาและคนอื่นในคณะรัฐบาล, เป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัย

เมื่อหมดยุคสัญญา ชุมพลกลับเป็นตำรวจอย่างเดียว (ซึ่งเท่ากับลด ตำแหน่งลงมา!) และได้เลื่อนขึ้น เป็นรองอธิบดีตำรวจในที่สุดในปี 2519 ในปีนั้นเองเขาได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้คุมคดีฆาตกรรมการเมือง ดร. บุญสนอง บุญโยทยาน นิตยสารประชาชาติรายสัปดาห์ได้เขียนเสียดสีว่าขณะที่คดีบุญสนอง ไม่สามารถจับ

คนร้ายได้ คดีการเมืองอื่นที่ชุมพลกุมโดยมีนักศึกษาถูกหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ เช่น คดี 9 นักศึกษากรรมกร อ้อมน้อย กลับจับผู้ต้องหาได้หมด คดีการเมืองสุดท้ายที่ชุมพลกุม ก็คือคดีฆ่าแขวนคอพนักงานไฟฟ้า 2 คน ที่นครปฐมขณะติดโปสเตอร์ประท้วงถนน อันเป็นชนวนนำไปสู่ 6 ตุลาคมนั่นเอง ราวกับเป็นการพยากรณ์ ประชาชาติ ฉบับเดียวกันนั้นซึ่งเป็นฉบับสุดท้าย (ลงวันที่ 14 ตุลาคม 2519 เข้าใจว่าน่าจะออกวันที่ 5 หรือ 6) ได้เอาภาพถ่ายโคลสอัพหน้าชุมพลขึ้นเป็นปกเต็มหน้า และพาดหัวว่า "ตำรวจ: ฆาตกรเจ้าเก่า!"

ปัจฉิมลิขิต

ผมมีความคิดที่จะเขียนบทความในทำนอง "ใครเป็นใคร (Who's Who) ในกรณี 6 ตุลา" มาเป็นเวลาหลายปีแล้ว ความตั้งใจดั้งเดิมคือ อยากจะให้เป็นการเรียงในเชิงเสนอข้อเท็จจริง ไม่ตัดสินว่าใครผิดใครถูก ต้องการเพียงจะหาว่าใครทำอะไรบ้างในเหตุการณ์นั้น โดยรวบรวมและวิเคราะห์จากหลักฐานประเภทต่างๆเท่าที่มีอยู่โดยวิธีวิพากษ์ทางประวัติศาสตร์ (historical criticism) แต่เมื่อลงมือเขียนจริงๆ ผมพบว่าเป็นเรื่องที่ทำได้ ไม่ใช่เพราะ "ความเป็นกลางหรือภววิสัยแท้ๆไม่มีในโลก" (ซึ่งจริงแต่เป็นการสรุปแบบทั่วไปเกินไป too generalized) เท่านั้น แต่เพราะโดยธรรมชาติของหลักฐานเองเรียกร้องให้ต้องตัดสินตีความถูกผิดในทุกประเด็น อย่างไรก็ตาม ตลอดเวลาที่เขียน ผมได้พยายามยึดติดอยู่กับหลักฐานข้อเท็จจริงให้มากที่สุด พยายาม "ให้ความเป็นธรรม" แม้กับผู้ที่เห็นได้ชัดว่าได้ทำผิดในเหตุการณ์นั้น ด้วยการฟังข้ออ้างของพวกเขาอย่างเต็มที่ และที่สำคัญ ผมจะกล่าวโทษ ไม่ใช่บนบรรทัดฐานอุดมการณ์ส่วนตัวของผม แต่บนบรรทัดฐานของกฎหมายที่ผู้ทำผิดอ้างว่ายึดมั่นอยู่เอง

ผมได้เตรียมข้อมูลสำหรับเขียนครอบคลุมถึงบุคคลและกลุ่มต่างๆที่มีหลักฐานว่าเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ 6 ตุลา ตั้งแต่พรรคการเมืองถึงขบวนการนักศึกษา, ทหารถึงพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย นอกเหนือจากที่เขียนไปแล้ว ความเรียงนี้ควรมีอีก 3 ตอน คือ ว่าด้วยการชุมนุมที่ลานพระรูปทรงม้า, จำลอง ศรีเมือง, ยังเตอร์ก และนवल; ว่าด้วยราชสำนักกับ 6 ตุลา ซึ่งจะรวมบทวิเคราะห์เพลงพระราชนิพนธ์ "เราสู้"; และ ว่าด้วยขบวนการนักศึกษาและพลท. ซึ่งจะอภิปรายถึงปัญหาการตัดสินใจไม่สลายการชุมนุมในคืนวันที่ 5 ตุลาคม 2519 ผมคิดว่าใน 2 ตอนหลัง ผมมีแง่มุมการมองที่เรียกได้ว่า "ใหม่" และน่าสนใจบางอย่างจะนำเสนอ แต่เท่าที่ผ่านมา ผมได้ใช้เวลาไปค่อนข้างมากแล้ว จึงเห็นว่าควรจะหยุดพักหรือ "จบชั่วคราว" เพียงเท่านี้ก่อน เมื่อมีโอกาสเหมาะจึงค่อยกลับมาเขียนใหม่ใน 3 ตอนที่เหลือ*

*บางส่วนของข้อมูลที่เดิมตั้งใจจะเขียนเป็น 2 ตอนสุดท้าย ได้นำไปเขียนไว้ใน "เราสู้: เพลงพระราชนิพนธ์การเมืองกับการเมืองปี 2518-2519" และ "คืนที่ยาวนาน: การไม่ตัดสินใจสลายการชุมนุมในประวัติศาสตร์คืนวันที่ 5 ตุลาคม 2519"